

ARRELS MENORQUINES D'ÀNGEL RUIZ I PABLO

Antoni Tudurí

Secció de Genealogia
de l'Ateneu de Maó

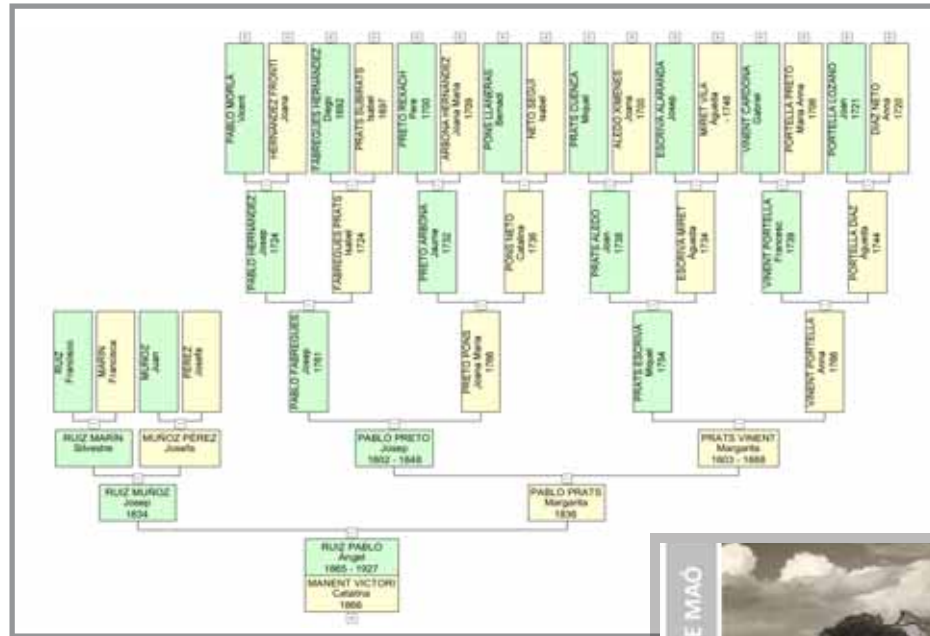

L'any 1975, el cantautor de Xàtiva Raimon (Raimon Pelejero Sánchez) va compondre una cançó titulada «D'un temps, d'un país» a la lletra de la qual hi ha una frase que ha fet fortuna: «... Qui perd els orígens perd la identitat». Molta gent la utilitza però també molta gent no sap 'l'origen' d'aquesta expressió.

D'altra banda, Miquel Martí i Pol acaba el seu poema «Ara mateix», amb un vers que també ha fet fortuna i que molta gent utilitza sense tenir consciència de la seva autoria: «...Que tot està per fer i tot és possible».

Aquestes dues frases -o versos- ens han induït a iniciar unes col·laboracions més o manco periòdiques al **MENORCA** • «Es Diari», encaminades a divulgar els orígens de menorquins il·lustres de diferents èpoques i condició, atès que el col·lectiu que ha conformat la secció de Genealogia de l'Ateneu de Maó ha definit, entre els seus objectius, l'estudi i la divulgació dels orígens de menorquins destacables, a través de la confecció d'arbres genealògics ascendents i, si és possible, la definició de la relació familiar d'aquestes persones.

I per començar aquesta sèrie d'aportacions a la «genealogia dels menor-

quins» (si poseu aquesta frase a un buscador d'Internet, us podeu sorprendre del que hi trobareu), la secció de Genealogia de l'Ateneu ha cregut oportú aprofitar l'efemèride del sesquicentenari del naixement d'Àngel Ruiz i Pablo (Es Castell 27/01/1865 - Barcelona 14/11/1927).

❖ **AQUEST ARBRE PRESENTA** dos aspectes peculiars a Menorca i que són, per una banda, la possibilitat d'arribar fins a l'últim terç del segle XVI i, per una altra banda, que la incorporació de gent de fora, d'orígens no prou coneguts (pe-

pendència paterna no tenia continuïtat. Val a dir que les dades de la branca menorquina són de major o menor detall en funció de les dades de què disposem al dia d'avui, però totes contrastables mitjançant les actes que estan dipositades a l'Arxiu Diocesà de Ciutadella i els llibres d'actes d'abans de 1870, que són a l'Ajuntament des Castell.

❖ **EN AQUEST CAS**, l'estudi de diferents bases de dades genealògiques d'accés obert ens ha permès conèixer el detall dels noms dels pares, avis i besavis paterns d'Àngel, tots ells de Múrcia. Si teniu la bondat de mirar l'esquema que acompanyem, podreu observar que

la branca materna és pràcticament tota dels vells ravals del Castell de Sant Felip; per tant, la pura i concreció de la línia materna és prou considerable i precisa, de forma que molta de la gent actual té un cert grau de parentesc amb l'escriptor. Cal fer un aclariment pel que fa a l'arbre que es pot veure aquí; quan hi ha una creueta a la part de dalt del darrer individu vol dir que encara hi ha

més ascendents.

Tal com s'ha dit abans, en properes publicacions s'aniran comentant les arrels d'altres menorquins mereixedors del nostre record i reconeixement. Hem començat per Àngel Ruiz i Pablo per raons obviades, atesa la circumstància del 150 aniversari del seu naixement.

Arrels de Ruiz i Pablo i logotip de la nova entitat.

ninsulars; mallorquins i eivissencs; italians i altres europeus), determina una certa asimetria dels arbres resultants, de forma que una branca és frondosa i l'altra branca és més esquifida. El cas de Ruiz i Pablo ofereix la possibilitat de progressar en la seva ascendència menorquina fins al segle XVI, però l'as-

ELS GERMANS PRETO NETO

Antoni Tudurí

Secció de Genealogia
de l'Ateneu de Maó

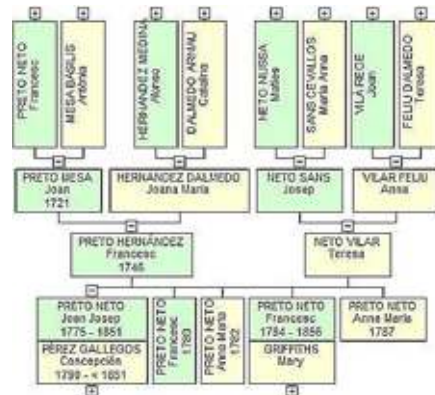

No es sap prou bé la causa, però hi ha personatges que, tot i haver gaudit de notable reconeixement institucional i popular, amb una important aportació al bagatge social i cultural menorquí, han desaparegut de l'escenari històric insular.

Aquest és el cas dels germans Joan i Francesc Preto Neto, fills del *discret* (notari) Francesc Preto Hernández i de na Teresa Neto Vilar, ambdós de la raval del Castell de Sant Felip, casats l'any 1774. El germà gran, en Joan, nat as Castell l'any 1775 va seguir la professió de son pare i va arribar a ser *Notario general de los Reinos de España* (informació proporcionada per en Rafel Aedo Pons, treta d'un estudi genealògic publicat a Buenos Aires l'any 1976), càrrec de notable importància i de la què, qui escriu aquesta nota genealògica, no en tenia la menor notícia. Val a dir que un servidor no és historiador ni res que se li assembli, però li sobta aquesta mancança de informació relativa a un país d'aquesta importància, de forma que cal suposar que la immensa majoria dels castellans tampoc sabia respondre a la pregunta de qui era aquest notari castellà. Seria bo que els estudiosos de la història menorquina ens poguessin apor-

tar més detalls de la seva biografia i, així, poder revitalitzar aquesta important persona.

❖ **LASSETJAMENT MILITAR** fet per les tropes manades pel duc de Crillon al Castell de Sant Felip va provocar l'expulsió de la gent del nou poble, bastit entre Calesfontes i Cala Corp, de manera que els llibres sacramentals indiquen que entre agost de 1781 i setembre de 1782 no hi va haver cap enregistrament de baptisme, matrimoni i defunció. La nova vila va ser habilitada com a campament militar i, com ja s'ha dit, la pobla-

ció va tenir que abandonar les seves cases i anar a Maó i als seus voltants. Així, el matrimoni Preto Neto va quedar a viure a Maó, on van néixer altres 2 fills, l'últim d'ells en Francesc, a l'any 1784. Aquest Francesc (Fill II-lustre de

Maó, amb retrat a la Sala) ha estat un dels menorquins més destacables del segle XIX i la seva memòria s'ha difuminat fins a desaparèixer quasi per complet. Si fèssim una enquesta a la cruïlla del carrer Nou i s'Arravaleta, probablement el 99 per cent dels enquestats no sabrien identificar aquest personatge. Podem aportar

algunes dades d'en Francesc Preto Neto; l'any 1836 va actuar com a secretari de les Corts Constituents Espanyoles, en la seva condició de diputat a Corts per Menorca. Un cop perdudes les següents eleccions, és enviat a New Orleans primer i a Tampico (República de Mèxic) després, com a primer Cònsol General d'Espanya, un cop acceptada per part de la metròpoli la legalitat del estat independent mexicà (uns 20 anys després de la seva instauració) i va promoure la creació de la Sociedad de Beneficencia Española que encara existeix avui, entitat que l'any 1969 li va erigir un bust en bronze que reproduïm. Així mateix, l'any 1992, coincidint al el cinquè centenari del descobriment d'Amèrica i amb el sesquicentenari de la creació de la Societat abans citada (1842-1992) es va encunyar la moneda commemorativa que també reproduïm. Tal com anaven les coses per aquelles dates, consta que els espanyols de Mèxic van haver de fer una recapta de 3.000 pesos per tal de que el cònsol, un cop destituït, pogués tornar, ell i família, a la metròpoli amb una mínima dignitat, tal com s'especifica a un opuscle imprès la ciutat de Mèxic l'any 1846.

D'altre banda, l'Institut Joan Ramis i Ramis, com a successor de l'Escola de Nautica de Maó, creada l'any 1855 li deu al diputat Francisco Preto Neto bona part de la seva existència, ja i que, segons diu el Sr. Ferrer y Aledo, a una conferència pronunciada a l'Ateneu de Maó l'any 1911, la intervenció a Madrid del diputat Preto Neto va ser decisiva per la seva aprovació.

Francesc Preto Neto va morir a Maó l'any 1856 i va ser enterrat al cementeri municipal.

ELS GERMANS ORFILA ROTGER

Antoni Tudurí

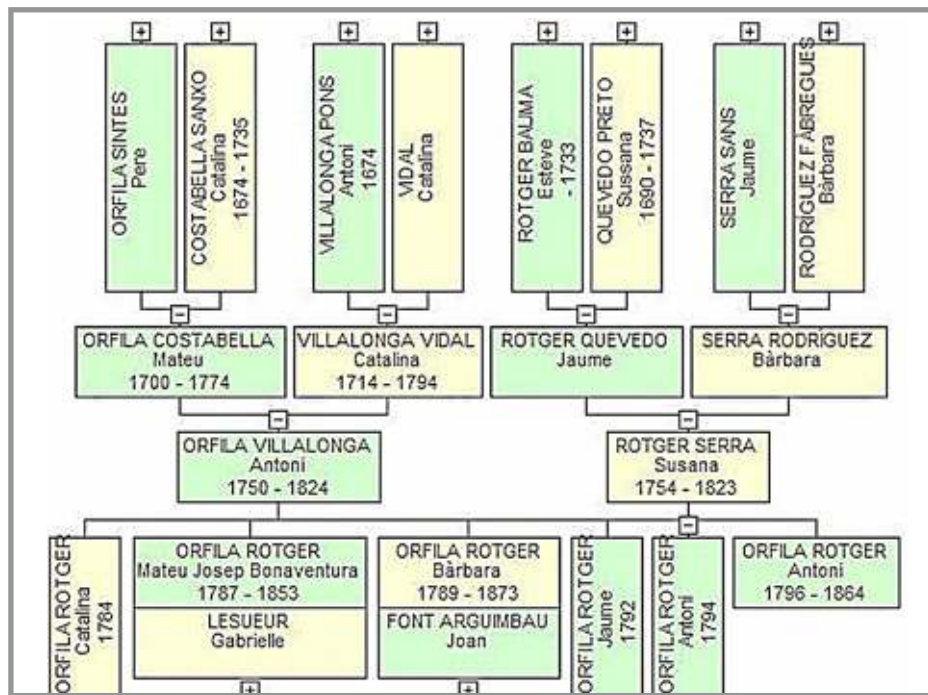
Secció Genealogia
Ateneu de Maó

Maó s'ha instituit el bon costum de donar a certs carrers el nom pel què es coneixien popularment, amb un afegitó que diu «dedicat a...». Un bon exemple és el del «carrer de Ses Moreres, dedicat al Dr. Orfila». Aquest doctor és, possiblement, el menorquí més conegut arreu del món, per mor de la seva fama com a metge i catedràtic de La Sorbona i que és reconegut com l'iniciador de la toxicologia moderna. Moltes ciutats del món l'hi han dedicat un carrer o una plaça pública, des de Madrid a París; des de Barcelona a Mendoza; des de Sevilla a Màlaga.

El matrimoni format per Antoni Orfila Villalonga (Maó 1750-1824) i Susana Rotger Serra (Es Castell 1754 - Maó 1823) va tenir 5 fills: Catalina, Bàrbara, Jaume i Antoni, a més d'en Mateu. És obvi que en ocasions la fama d'un germà emmascara i oculta els mereixements dels altres que, en condicions normals, hagueren destacat per la seva trajectòria vital i professional. Aquest és el cas d'Antoni Orfila Rotger (Maó 1796 - Madrid 1864), del que donarem alguns detalls de la seva vida per tal d'ajudar a treure'l de l'oblit popular.

Qui vulgui aprofundir en la seva biografia pot consultar una entrevista publicada a l'edició electrònica del diari **MENORCA** en data 02/10/2011 a un rebesnét seu, però per

la nostra part només destacarem tres fets força remarcables.

❖ **EL PRIMER CONSISTEIX** en que Antoni Orfila Mateu va proposar a l'Ajuntament de Madrid el que ara en dirien «l'externalització» del sistema de cobrament de taxes municipals (els feliatos) cap allà l'any 1824. Al treball «*Revolución y fiscalidad municipal - La Hacienda de la Villa de Madrid en el reinado de Fernando VII*» es cita que «un particular, mahonés, Antonio de Orfila Rotger,

tambien aportó una iniciativa per al arreglo de estos ramos: propuso hacerse cargo mediante arrendamiento de los derechos de puertas». Textualment es cita que «*pensaba mejorar la administración reduciendo los gastos de explotación, aumentando los ingresos mediante la lucha contra el contrabando, con una mayor vigilancia y con una modificación en la tarifa, para lo que se reservaba el derecho de disminución de impuestos en los artículos que la experiencia demostrase su necesidad*»... «*Los contadores, antes de*

proceder a analizar las condiciones que Orfila había fijado para la realización del arriendo, se manifestaron sobre los considerandos de este individuo; y es que lo expuesto, que era una crítica a la gestión realizada, era peyorativo para los empleados municipales, algo que éstos no estaban dispuestos a dejar pasar pacíficamente». No cal dir que la proposta, feta quan n'Antoni només tenia 28 anys no va prosperar, atès que la burocràcia municipal va mantenir l'ordre establert.

❖ **UN SEGON FET** és el relatiu a la seva activitat política. Va ser diputat per Menorca, pel Partido Moderado en 7 legislatures, des de 1840 a 1857 i durant aquest període, va ser anomenat alcalde de Ciudad Real entre 1844 i 1845. Vet aquí a un maonès fent de batlle d'una capital de província castellana on havia estat la seu principal del Tribunal de la Santa Inquisició (com a detall anecdòtic, on hi havia la seu del Tribunal, ara hi ha la delegació del Ministeri d'Hisenda).

El tercer fet és la seva trajectòria empresarial. Cal destacar la seva activitat com a impulsor d'una mina d'argent, havent estat assessorat pel seu germà Mateu pel que fa a l'anàlisi química de les menes de la mina. A més, va tenir un paper destacable en la navegació a vapor menorquina, a través del recolzament a la creació de la naviera Sociedad del Vapor Mahonés.

No hem trobat cap retrat de n'Antoni Orfila Rotger, encara que no desistim de trobar alguna imatge d'aquest personatge.

Per acabar, val a dir que, semblant al que passava amb els germans Preto Neto, d'origen exclusiu de Es Castell, els germans Orfila Rotger tenen la branca materna del mateix poble, encara que l'avi Rotger prové d'Alcúdia.

JOAN VICTORI PRETO, QUI ERA AQUEST HOME?

Antoni Tudurí

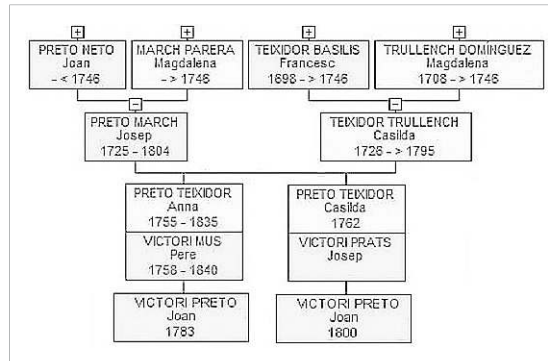
Vagi per davant que els aficionats a la genealogia no som, ni de bon tros, historiadors; tot just la nostra dedicació es limita a cercar actes, papers vells i altres documents i sense afany de, com diuen en castellà, *sentar càtedra* provar de tornar a la memòria col·lectiva fets i, sobre tot, persones que ens han precedit en el temps.

El cas d'avui és un exemple clar de la foscor identitària d'una persona que li va prendre el nom, ni més ni manco, a l'església, al municipi des Castell. Recordo que quan jo era al·lot em va sobtar que a un dels dos carrers principals que tothom anomenava carrer de l'Església, a cada cap de cantó hi havia una placa que deia *carrer de Victori (o Victory)*. Passant el temps, a la meua pregunta de qui era aquest Victori ningú em donava raó concreta i clara. Darrerament, l'arxiver municipal, en Diego Pons, em va comentar que es tractava d'un navilier i comerciant que havia fet fortuna a Tampico (una altre vegada la ciutat mexicana on en Francesc Preto Neto va crear la Asociación de Beneficiencia Española citat en una

miscel·lània anterior) i que havia deixat una bona part de la seva fortuna als pobres des Castell i que devia morir al voltant de la meitat del segle XIX, segurament a Mèxic, encara que les seves indagacions no han obtingut, fins a dia d'avui, cap resultat concret. I fins aquí, apart de que a la Sala hi ha un retrat del citat mecenes del que, per el moment, no tenim massa dades que ens permetin desvetllar amb certesa la seva identitat.

Posats a investigar el seu origen, ha

passat que quan pensàvem que la solució seria senzilla, ens hem trobat amb dues persones amb el mateix nom i llinatges: Joan Victori Preto, cosins germans i amb una diferència d'edat d'uns 16 anys. A l'arbre que es reproduïx aquí (fet, com tots els anteriors, per Antoni Guasch Bosch) es pot veure aquesta relació familiar i en no disposar de més dades, el misteri segueix viu. Cercant documentació del navilier, hem localitzat un llibre d'en Llorenç Llabrés Bernal on apareixen diversos articles publicats al diari «Menorca» a les primeries dels anys 50 del segle passat, on s'explica amb tot tipus de detalls les característiques d'una goleta de nom «Victory», construïda a Calasfonts pel mestre d'aixa Jaume Quevedo a l'any 1840 i que, pel que sembla, no va arribar mai a Tampico, d'acord

amb el que diu un *exvoto* existent a l'ermita de Gracia de Maó.

En resum, que tenim un carrer principal dedicat a un home del que tenim un retrato a l'oli, però una incertesa quasi absoluta pel que fa a la seva identitat. Un poc trist tot plegat. Ens agradaria poder esclarir aquesta incògnita i, amb tota seguretat ho aconseguirem entre tots.

✦ FORA DEL TEMA en concret, val a dir que la genealogia per-

met trobar açò que en diuen «graus de parentiu», és a dir, línies directes entre dos persones, la qual cosa és força interessant. A títol d'exemple, i sense cap ànim de protagonisme, qui subscriu aquest breu article té 62 graus amb Àngel Ruiz i Pablo; 6 graus amb els germans Preto Neto i 74 graus amb els germans Orfila Rotger. Amb els dos possibles Joan Victori Preto el graus són 48. Tot açò com a conseqüència de la interrelació de les dades de que disposem i que consten a l'espai «genealogia dels menorquins», i, com un servidor, moltíssima gent menorquina.

Hem obert un *e-mail* per tal de respondre les preguntes i opinions emeses pels amables lectors :

genealogia@tuduri.com

FRANCESC D'ALBRANCA I ÀNGEL RUIZ I PABLO

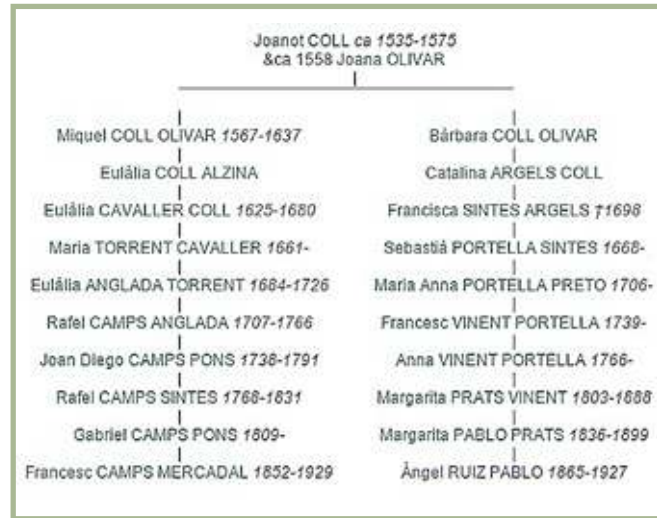
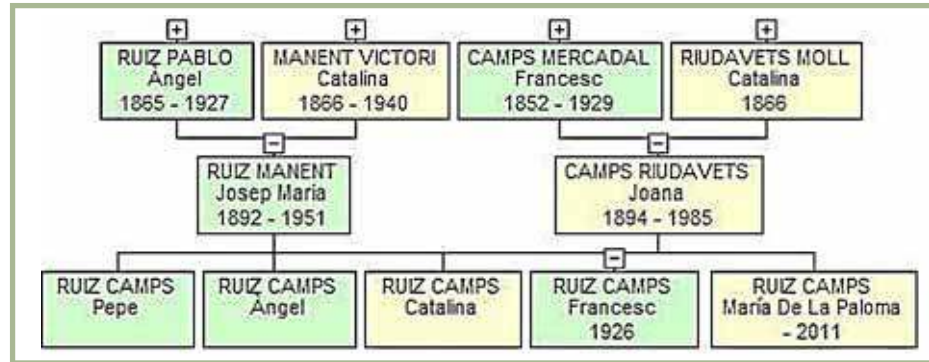
Antoni Tuduri

Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

Aprofitant l'avinentesa de que estem celebrant l'any Angel Ruiz i Pablo, ens referirem avui a la relació entre l'escriptor i altres menorquins il·lustres i, més concretament, amb el doctor Francesc Camps Mercadal, metge, escriptor i folklorista destacat i conegut pel seu pseudònim *Francesc d'Albranca*.

❖ **EL DOCTOR CAMPS** (Francesc Camps i Mercadal, Es Migjorn, 1852 -1929) va ser citat fa pocs dies (21/03/2015) a un article signat per en Miquel Pons-Portella amb motiu del seu nomenament com a membre de la Reial Acadèmia de la Història i és un personatge prou conegut, però potser no és de domini públic la seva relació amb Àngel Ruiz i Pablo. Aquesta relació familiar (o grau de parentiu) és prou llunyana ja que cal fer enrere 9 generacions fins arribar al matrimoni format per en Joanot Coll i na Joana Olivari, casats devers l'any 1558. Aquesta és la relació o parentiu de sang, però hi ha una altre relació lateral no massa coneguda i que és la derivada del matrimoni dels fills primogènits dels dos escriptors; Josep Mª Ruiz Manent (Ciutadella, 1889 - Madrid, 1951) i Joana Camps Riudavets (Es Migjorn, 1894 - Madrid,

1895) que es va celebrar a Migjorn Gran en data 5 de juliol de 1921. Per tant, els dos escriptors van passar a ser consogres.

Encara que sembla que els futurs con-

sogres tenien una bona amistat (el senyor Pons-Portella cita una carta escrita per Ruiz i Pablo des de Barcelona) no tenim cap notícia clara de l'origen de la relació entre els nuvis, atès que en Josep M^a era fora de Menorca des de 1911, any de l'exili forçat del seu pare a Barcelona, quan la núvia només tenia 17 anys, però queda clar que es van conèixer i es van casar, ell amb 31 anys i ella amb 27 anys. D'acord amb les ressenyes de la premsa de Maó, tant del diari «*El Bien Público*» com «*La Voz de Menorca*», d'una banda queda clar que els pares del nuvi no van assistir a la cerimònia i, per tant, es confirma que en

Ruiz i Pablo no va tornar a Menorca ni tan sols pel casament del seu fill i, d'altre banda, que els testimonis per part del nuvi van ser representants dels senyors Àngel Ossorio y Gallardo, exministre de Fomento; Pedro Gerardo Maristany y Oliver, Comte de Lavern; Frederic Llansó (el Dr. Llansó, diputat a Corts) i Fèlix Escalas, director a Barcelona del Banc Urquijo. Per tant, la posició social del nuvi era força destacable.

❖ **A LA CRÒNICA** d'«*El Bien Público*» (diari monàrquic) hi ha un paràgraf força il·lustratiu. Diu: «*Hacer externa nuestra felicitación a sus padres los Sres. Camps y Ruiz y a sus bondadosas madres doña Catalina Riudavets y doña Catalina Manent, sintiendo que no pudiera gozar esta última la satisfacción de asistir a la boda de su hijo mayor por retenerla en Barcelona los deberes de familia. Reciban también nuestra enhorabuena el Director de este diario, tío carnal del novio (Joan Manent Victori) y demás familia*». En resum, que com ja hem dit, els pares d'ell van quedar a Barcelona. Raons? Vés a saber...

En Josep Mª Ruiz Manent va ser un important advocat, periodista i intel·lectual eminent, amb una trajectòria professional molt destacable. Qualque dia en parlarem.

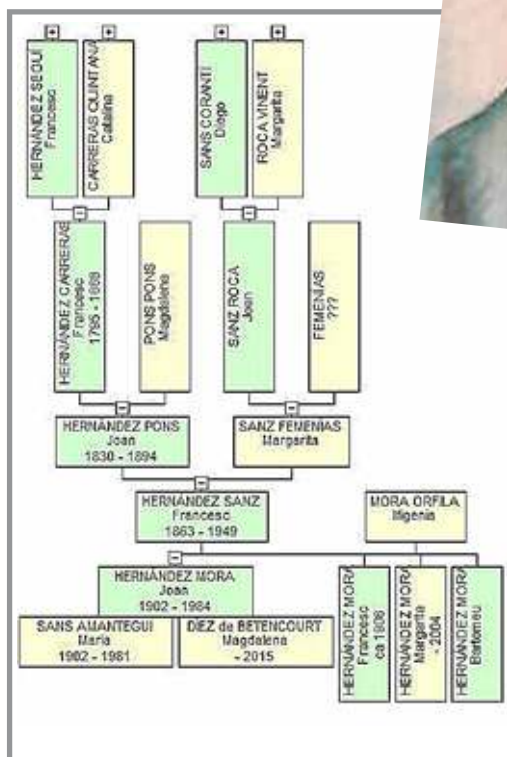
(Qui subscriu aquesta nota genealògica presenta 9 graus de parentiu -com tants altres menorquins- amb en Francesc d'Albranca).

Miscel·lània genealògica

JOAN HERNÁNDEZ MORA

Antonio Tudurí

Secció de Genealogia
de l'Ateneu de Maó

Aquestes darreres setmanes s'ha parlat molt de D. Joan a causa de la inauguració de les noves sales del Centre d'Art i d'Història Hernández Sanz-Hernández Mora ubicat a Ca n'Oli-ver. Fins i tot, han estat publicats al **MENORCA** uns interessants articles sobre la seva persona i la seva dar-
ra esposa, Magdalena Díez de Betencourt, escrits per Joan Hernández Andreu i Joan Pons Alzina. I tot aquest moviment reivindicatiu m'ha semblat molt oportú; tan oportú que m'ha donat entrada per poder parlar de la genealogia de D. Joan.

D'on venen aquests Hernández tan il·lustres?

◆ **PEL QUE SEMBLA**, el primer Hernández d'aquesta branca del que tenim notícia és en Miquel Hernández, casat a Maó l'any 1582 amb Catalina Prats. El seu segon fill, Joan Hernández Prats, inicia una saga d'Hernández amb un seguit de segons llinatges que és: Ponsetí, Sitges, Olives, Seguí, Carreras, Pons i, finalment, Sanz (o Sans), pare de D. Joan. La branca Sanz (o Sans) prové des Castell, amb un Cosme Sans casat amb Maria Hernández as Castell de Sant Felip l'any 1591, que tenen un fill de nom Francesc Sans Hernández i amb un altre seguit de segons llinatges que és: Prats, Cevallos, Cànaves (o Cánovas), Medina, Coraniti, Roca i Femenies. De D. Joan Hernández Mora i de la seva branca paterna es coneixen vides i milacres. Per tant, res a dir per la nostra part, però de la branca materna jo no en sé res; només que sa mare es deia Ifigenia Móra Orfila i, per aquest motiu, apel·lo als amables lectors d'aquest espai per tal d'esclarir la meua dubte. Destaca que el nom Ifigènia no és freqüent a Menorca; de fet jo no en conec altra. A més, encara que consta al santoral, era a la mitologia grega el nom atribuït a la filla d'Agamenó i la deessa Clitemnestra. Per tant, ens tro-

bem amb un altre arbre absolutament asimètric.

Com molts altres menorquins, un servidor té 6 graus de parentiu amb D. Joan Hernández Mora.

La resposta dels lectors ens podrà ajudar tal com ha passat amb la nostra afirmació de que Àngel Ruiz i Pablo no havia tornat a Menorca després de la seva sortida de l'illa l'any 1911. Hem rebut uns amables i docu-

mentats aclariments de Xavier Martín i de Miquel Àngel Limón, dels que es desprèn que sí va tornar, un cop a l'any 1919, del que el Sr. Limón m'ha fet arribar un article publicat a «La Vanguardia» on el mateix Ruiz i Pablo parla d'un viatge al seu poble i altres notes publicades a «El Iris» de Ciutadella on es justifica la seva presència al casament del seu fill José María.

(Seria cap el mes d'octubre de 1960 que un professor de llengua i literatura espanyola del vell Institut del Pla del Monestir va qualificar de «cabileño» a un entremaliat estudiant del sisè curs de batxillerat. Aquest al·lot li va demanar què volia dir aquell qualificatiu i el vell professor li va respondre que ho mirés al diccionari, cosa que va fer i en no trobar la paraula li va respondre, amb una certa dosi de malcriadesa adolescent, que no hi sortia, el que va motivar una adequada i clara explicació per part del professor: Aquest no era altre que D. Joan Hernández Mora i el malcriat era qui ara escriu aquesta nota. Copiant la frase final de la pel·lícula «Casablanca», allò va ser el principi d'una gran amistat que va durar fins el traspàs de D. Joan).

FRANCESC DE BORJA MOLL I CASASNOVAS

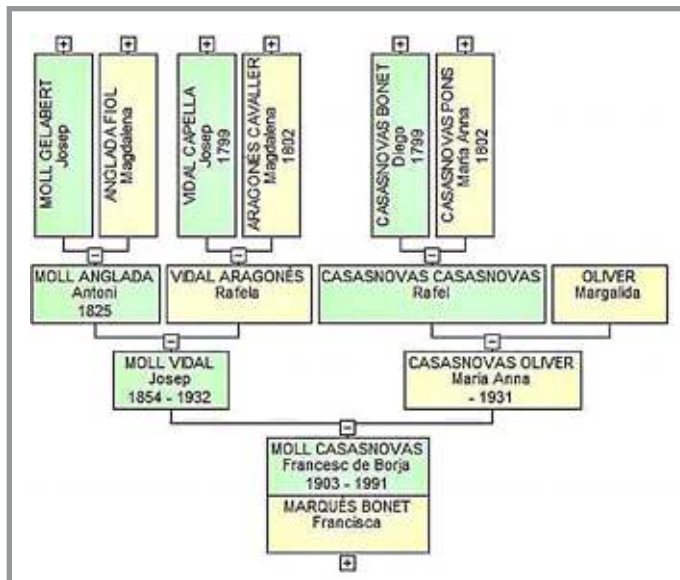
Antonio Tudurí

Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

A vui en dia hi ha un sistema de comunicació interpersonal que pertany a açò que en diuen xarxes socials (de nom Twitter, crec) que permet missatges de fins a 140 caràcters o espais. Dic açò per justificar la meua imperícia a l'hora de resumir aquestes miscel·lànies en menys de 4.000 espais, que venen a suposar entre 500 i 600 paraules o, també, mitja plana del diari **MENORCA**, comptant els esquemes i les petites fotos que, a vegades, s'incorporen. En defensa meua, incito als dilectes lectors a provar de fer una breu descripció d'un personatge en menys espai; possiblement s'emblemarien i no en trauran aigua clara, igual que li passa a un servidor. (Ja en duem 657 espais abans de començar).

Les primeres entregues s'han centrat en personatges de la part de Llevant (especialment Maó i es Castell) i ja comença a ser hora de que parlem de gent de la banda de Ponent. I amb aquest ànim m'he centrat en la persona d'en Francesc

de B. Moll i, per tal de no ser un plom, he re fullejat les memòries d'aquest menorquí universal publicades per la ja desapareguda Editorial Moll on s'agrupen els escrits autobiogràfics «Els meus primers trenta anys» i «Els altres quaranta anys» i m'ha tornat a sorprendre la descomunal grandària intel·lectual i ètica d'en *Mollet*. Recomano la lectura d'aquest llibre.

Qui va ser en Moll? Ni més ni manco

que el veritable suport i factor del «Diccionari Català Valencià Balear», potser el millor treball sobre romanística existent en tot l'àmbit lingüístic mundial sobre aquest tema. Una xalada sense discussió. I l'editorial Moll acaba de tancar les premses, encara que el diccionari segueix viu a l'espai virtual i també recomano la seva consulta per resoldre qualsevol dubte lexicogràfic i semàntica de la llen-

gua comú dels anomenats països catalans i, si a qualcú no li agrada aquesta denominació, que li posi la que li sembli més adequada, com ja va fer mossèn Alcover i que en Moll no va gosar corregir. (dcvb.iecat.net)

Val a dir que fins ara la plana web d'Antoni Guasch Bosch no tenia l'entrada d'en Moll, per motius de mancança de dades fidels i segures. La decisió de parlar d'ell

ens ha fet posar fill a l'agulla i incorporar-lo als més de 124.000 menorquins fitxats a 'genealogia dels menorquins'. En *Borca*, com ell mateix diu que l'anomenaven d'al·lot, té unes arrels molt clares i documentades, tant per la branca Casasnovas com per la branca Moll. La branca Casasnovas té un origen clar en el matrimoni celebrat a Ferreries a l'any 1586 entre Joan Casasnovas Pons i Joana Juaneda, del que segueixen els segons llinatges següents: Cugullada, Moll, Carretero, Triay, Alzina, Bonet, Casasnovas i Oliver. La branca Moll parteix del matrimoni documentat a Ciutadella l'any 1589 entre Antoni Moll Pons i Esperança Carrió Juaneda, del que segueixen els llinatges següents: Pons, Carrió, Jover, Pou, Fuxà, Oleo, Gelibert, Anglada i Vidal. Es pot observar la diversitat de llinatges en línia directa.

Com ja és habitual a aquesta secció, val a dir que un servidor té, de moment, 32 graus de parentiu amb en Moll, però quedo àmpliament superat per Rafel Aedo Pons amb 50 i Antoni Guasch Bosch que en té 109; mentre que, per exemple, Fina Salord Ripoll, directora científica de l'Institut Menorquí d'Estudis, en té 90, però en Jaume Mascaró Pons (president de l'IME) ens guanya a tots, amb una quantitat, provisional, de 189 graus.

GRAUS DE PARENTESC, 'CONTRAREFORMA', 'CONTRAMURADA' I LLIBRES SACRAMENTALS

Antonio Tuduri

Secció de
genealogia del
Ateneu de Maó

La darrera miscel·lània m'ha induït una sèrie de reflexions i m'ha fet pensar en que, possiblement, hi ha conceptes i termes que qualcun dels meus dilectes lectors no deu entendre prou bé. Cada vegada que es diu que tal o qual persona té certs graus de parentiu o parentesc volem dir que hi ha una relació de sang entre les dues persones relacionades. Parlant en termes no gens científics, aquest parentesc pot ser de dues castes diferents; la línia pot ser simple (directa) o pot ser doble (col·lateral). El primer cas consisteix en que entre les dues persones hi ha una línia directa, anant amunt des de la persona més jove a la més gran, mentre que quan cal anar pujant fins a un punt comú i després baixar fins a trobar a l'altre es tracta del cas «doble» o col·lateral. Posant un exemple, als gràfics resumits que acompanyem es pot veure la diferència entre un cas de parentesc directe entre Joan Ramis i Ramis i Miquel Gascón Mir (7 graus, directes) i jo mateix (11 graus ascendents i 5 graus descendents, total, 16 graus). En resum, En Miquel Gascón té un parentesc molt més proper que un servidor amb en Ramis.

❖ UN COP DIT AÇÒ, crec oportú retornar a l'anterior miscel·lània dedicada a en Borca Moll per tal de poder comentar uns aspectes d'un cert interès. En Moll va néixer a una casa d'un carrer que ara du el seu nom, molt prop de sa contramurada, que com és sabut ocupa la part exterior d'on hi havia abans la vella murada de Ciutadella, que va perdurar fins ben entrada la segona meitat del segle XIX. És destacable que la murada passés a ser contramurada; de lloc de construyment es va passar a lloc alliberat i ample. Curiosament, aquest fet de l'enferroc de la murada de Ciutadella és a la base de l'obra de Àngel Ruiz i Pablo «*El último hidalgo*», publicada a l'any 1912. Açò de les «contra» pot donar molt de joc i si us esteu demanant que té a veure una cosa amb l'altra, us respondré que, simplement, em dóna ocasió de rallar dels arxius on consten les dades personals de què disposem al món genealògic

menorquí. Si tenim actes és degut a la «contrareforma» derivada del Concili de Trento, que va tenir lloc entre 1545 i 1563 i que va procurar posar ordre en el món religiós cristià tradicional, en plena convulsió derivada de la «reforma» d'en Martí Luter, açò que es va denominar el «protestantisme». Sense entrar en consideracions que no em pertocuen, l'església de Roma va *contra reformar* les seves estructures i, entre d'altres coses, va determinar l'ordre de prendre nota del batejos, matrimonis i, posteriorment, defuncions, apuntant aquests fets a uns llibres sacramentals. Abans, els registres només corresponien a persones de certa posició, tant de la noblesa, l'estament militar o a gent amb propietats que ho justificuessin. A partir del Concili Tridentí, tothom queda enregistrat, independentment de la seva posició social o riquesa de bens materials. I Menorca no és una excepció. I aquests llibres

rrot, secretari del Jutjat de Ciutadella i de qui Fernando Martí Camps diu que va salvar els llibres sacramentals i els va fer dur al seu despatx. D'aquesta persona, de la que es va penjar un retrat a l'Arxiu Diocesà a l'any 1985, només he pogut saber que va ser secretari del Jutjat des de maig de 1936 fins a febrer de 1942. L'única dada tretada de l'espai eteri-cibernètic és que va arribar a la jubilació a finals de 1955 i que habitava a Barcelona (BOE de data 19/05/1956). Res més.

Val a dir que el *Registro Civil* espanyol no veu la llum fins a l'any 1870, i també que els llibres sacramentals no són els únics suports documentals. Hi ha, per exemple, una font importantíssima que són els protocols notariaus, dels que en tenim una gran col·lecció a l'Arxiu Municipal de Maó.

I ja que hem citat a Joan Ramis i Ramis, a la propera miscel·lània en parlarem.

s'han conservat i actualment són dipositats a l'Arxiu Diocesà de Ciutadella gràcies, apart de a Déu, a una persona de qui, fins fa poc, jo no en tenia coneixement, però que crec de justícia citar i destacar: Joan Bordas Ba-

ELS GERMANS RAMIS I RAMIS

Antoni Tudurí

Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

El segle XVIII va ser un tant estrany per a Menorca i per als menorquins. És sabut per tothom que Menorca, com a conseqüència de la Guerra de Successió de la corona dels regnes espanyols, va pertànyer en tres ocasions al regne d'Anglaterra i una al regne de França. En conjunt, fa qui fa, devers 70 anys anglesa i 6 anys francesa; en total més de tres quarts de segle. I el més destacable és que aquests anys van coincidir amb la implantació del *Decreto de Nueva Planta* borbònic i que va suposar la prevalença de la llengua castellana sobre la llengua pròpia del que va quedar de Catalunya, del regne de València i de les Illes Balears, a excepció de Menorca.

Mentre a la resta de les terres abans citades l'ús del català va entrar en clara recessió, a Menorca aquest fenomen no es

va produir, per causes òbvies; els anglesos ja en tenien prou amb el control del port de Maó i amb l'oposició de certs sectors autòctons, especialment l'estament clerical. Aquest fet va determinar la subsistència de la llengua plana menorquina, tant amb els fills de la *Pèrfida Albion* com amb els creadors de l'Enciclopèdia Francesa, mare de la Il·lustració i va ser un bon motiu per a la creació de la Societat Maonesa de Cultura, cap a l'any 1778. Segons diu la Gran Enciclopèdia Catalana: Entre els seus fundadors hi havia Pere i Joan Ramis i Ramis, Joan Soler i Sans, Joan Roig i Joan Roca i Vinent. Era situada a la mateixa casa de Joan Ramis i Ramis, que en fou secretari i bibliotecari, i el seu lema era *Studio et Amore*. En total arribà a tenir 17 membres. A les reunions, setmanals, es llegiren treballs d'història i geografia, sempre en català, que era la llengua oficial de l'entitat. Dos anys després de la seva fundació decaigué la seva activitat i fou definitivament suprimida el 1785. Els seus estatuts foren publicats el 1921 a la «*Revista de Menorca*».

Queda clar que els Ramis eren més

✎ Els Ramis eren més d'un, ens consten 11 germans, entre els quals es pot destacar una triada d'advocats (Joan, Pere i Antoni), un metge (Bartomeu) i un capellà (Josep)

d'un; concretament ens consten 11 germans, entre els que es pot destacar una triada d'advocats (Joan, Pere i Antoni), un metge (Bartomeu) i un capellà (Josep). D'aquests germans, el menor, Antoni, advocat i historiador va ser *Socio correspondiente de la Real Academia de Historia* i el metge, Bartomeu, es va casar amb Joana Aymar Capella, viuda de Juan de Silva Pacheco, més conegut per ser el Conde de Cifuentes, governador general de Menorca. Ens trobem, idè, amb un altre conjunt de germans destacables dins el món de la cultura menorquina i, adhuc, espanyola. El pare d'aquesta saga era en Bartomeu Ramis Serra, lletrat, natural d'Inca, que es va casar a Maó amb una cosina seva, na Catalina Ramis Cala-

fat a l'any 1744. Després d'anys de incúria, la societat menorquina va honorar el germà gran, en Joan, donant el seu nom al primer institut de Menorca.

✎ LAMABLE COMUNICACIÓ de Maria Gracia Marquès Piris, que m'ha fet arribar una còpia d'un document notarial de l'any 1794, m'ha permès conèixer l'existència d'un perruquer, de nom Pere Vicents Llull, (Maó 1761-1839) casat amb Antònia Bou Bals en data 23/11/1784. Aquest perruquer consta com a creditor de 16 peces de plata per mor d'haver pentinat la perruca del pare Bartomeu Ramis des de març de 1783 fins a juliol de 1788. El preu era de 2 rals per mes. Vés per on els documents notariais ens permeten conèixer detalls quotidians certament curiosos. Pel que es veu, no només els sastres tenien dificultats a l'hora de cobrar els seus honoraris professionals.

Seguint el costum de trobar línies de parentesc, un servidor en té 4, totes col·laterals, mentre que Miquel Gascón Mir en té 1 (açò sí, amb 8 esglaons directes com ja es va dir a la miscel·lània anterior) i ambdós som superats per Roberto Victori Manent (antic jutge de pau des Castell) amb 6 línies i per Diego Pons Pons (arxiver també des Castell) amb 10 línies, totes col·laterals.

UN TAL ALBERT CAMUS SINTES, ESCRITOR I FUTBOLISTA

Antoni Tudurí

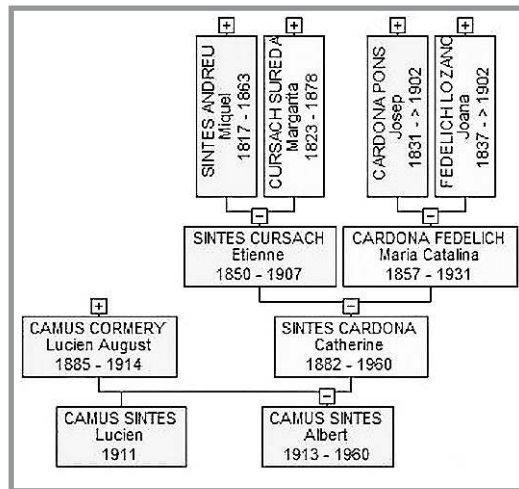
Secció de
genealogia del
Ateneu de Maó

L'estat espanyol ha tingut uns quants ciutadans guardonats amb el premi instituït per l'inventor de la dinamita, el químic Alfred Nobel. Concretament són vuit si comptem a Mario Vargas Llosa (adoptiu). Dels set restants, si descomptem els dos de medicina (Ramón i Cajal i Severo Ochoa), tots són de literatura. Per ordre alfabètic: Alexandre, Benavente, Cela, Echegaray i J.R. Jiménez. Si per conveniència es considera que Vargas Llosa és un premi amb dues nacionalitats (peruana i espanyola), no estaria gens malament que afegíssim un altre premiat amb doble nacionalitat: Albert Camus Sintes (francesa i espanyola o, en sentit més restrictiu, algeriana i menorquina).

Ara que ja l'he dita prou grossa, passaré a fer córrer la imaginació, però documentada, per tal de transmetre algunes consideracions de caràcter molt personal. La pri-

mera és que el coneixement popular d'aquest escriptor és, per qualche aquesta feta per la meva persona, poc menys que desconegut en un àmbit menorquí popular. Si qualcú no hi ve d'acord, només ha de demostrar que vaig errat. Entre la gent que sap d'aquest bon homo hi ha una opinió molt estesa que el relaciona, quasi exclusivament, amb el poble de Sant Lluís. I sense que ningú pugui sentir-se molest i menyspreat, caldrà que posem les coses al seu lloc real. Remenant papers vells i actes de bateig i de casament, ens trobem que Albert Camus Sintes té cames preferents de Ciutadella i des Castell, tant o més que de Sant Lluís. En què basem aquesta afirmació? Simplement dels papers que hem dit abans i, a més, d'altres papers menys solemnes com són les llistes de passaports dels menorquins que van haver d'emigrar a Alger com a conseqüència de la desastrosa política d'un rei anomenat «Fernando VII» (aquell de «*Ahí me las den todas...*»). Avui en dia parlem del greu problema de les «pasteres» mediterrànies tant comentades als mitjans de comunicació i

que clamen al cel. Avui en dia les «pasteres» són il·legals però reals. Entre 1820 i 1850, sense que aquetes fites siguin tanca-des, més de 10.000 menorquins van haver d'emigrar a Alger per poder sobreviure. I hi van anar legalment, amb passaports emesos per les autoritats competents.

I entre aquests passaports podem trobar el de Miquel Sintes Andreu, fill d'Esteve i Joana, nat a Ciutadella en data 01/09/1817,

de 27 anys, casat a Ciutadella el dia 24/03/1845 amb Margarita Cursach Sureda també de Ciutadella, de 22 anys i batejada en data 10/04/1823. Consta que van embarcar al vaixell «African», de 50 tones, i patronejada pel patró Miquel Torres. A aquest «transatlàntic» hi anaven 71 passatgers a més de la tripulació i càrrega general composta per cantons (*pierres de taille* en francès) i llegums.

És cert que el besavi matern de Camus era de Sant Lluís; Josep Cardona Pons, i que la besàvia materna era des Castell i era de nom Joana Fedelich Lozano, casats as Castell en data 12/08/1837, però ens trobem que de quatre avis de sa mare, només un era de Sant Lluís. Per tant, l'origen «lluissè» és, al manco, discutible.

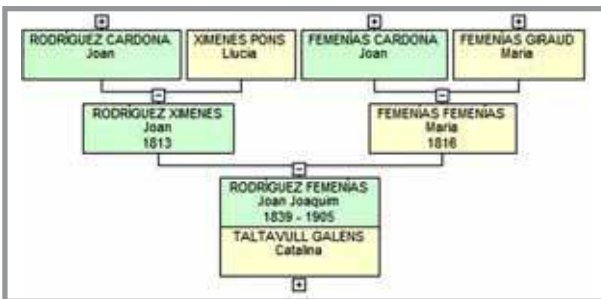
I ara, pot ser, us demanareu perquè al títol he posat «escriptor i futbolista»? Simplement perquè ell mateix, que havia jugat a futbol de porter (si jugava de migcampista que és el que li agradava, les soles de les sabates es gastaven més) va deixar escrit el següent:

«Perquè, després de molts anys en que el món m'ha permès moltes variades experiències, el que millor sé en torn a la moral i a les obligacions dels homes, ho dec al futbol».

Seguint la tònica emprada fins ara, un servidor té, de moment, 217 línies col·laterals de relació familiar, en tant que Margarita Caules Ametller en té 44, i el Dr. Francesc (Paco) García Olives en té 20.

EL CARRER DE LES TRES PLAQUES: ISABEL II (ABANS SANT CRISTÒFOL)

Antoni Tudurí
Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

marines que es considerava la millor del món.

Crec que val la pena dedicar aquesta miscel·lània a un personatge prou representatiu de la burgesia maonesa de la segona meitat del segle XIX, especialment pel que fa a la política i els avanços tecnològics i energètics de Menorca i del que només es recorda la

seva extraordinària aportació a la botànica moderna que el va convertir en un referent mundial.

Joan Joaquim Rodríguez Femenias (* Maó 1835 + Tolosa de Llenguadoc 1905) va ser açò que avui en diuen un emprenedor, dedicant-se als negocis i a la política. Va ser batlle de Maó pel partit republicà

entre 1883 i 1885 i membre del consistori al llarg de nombroses legislatures però, sobre tot, cal destacar la creació del Banco de Mahón i de la Sociedad General de Alumbrado impulsora de l'ús del gas a Menorca. Cal destacar que Maó, amb una població de poc més de 15.000 habitants a les darreries del segle XIX, va ser una ciutat capdavantera

pel que fa a la implantació de centrals productores d'energia elèctrica i de gas, de manera que a l'any 1892 es van posar en funcionament, després de conflictes i baralles molt intenses recollides abastament a la premsa local, les dues instal·lacions situades al moll de ponent (electricitat) i de llevant (gas) i és un cas únic a una ciutat de les seves dimensions. A la capital de la província, Palma, la llum elèctrica hi va arribar a l'any 1904; dotze anys més tard. Qualque dia parlarem de l'introduïdor de l'electricitat, Francesc Andreu Femenias.

◆ **TORNANT AL TEMA** genealògic, la primera referència la trobem al registre núm. 1 del foli núm. 1 del llibre núm. 1 de matrimonis des Castell de Sant Felip, de data 18 de juliol de 1577. Es tracta del casament de Diego Rodríguez, soldat, que es casa amb Anna Fernandis (Fernandez), sembla que d'origen portuguès, essent testimoni l'Alcalde Francisco de Oviedo i l'oficiant va ser Antoni Obrador, capellà de la capella del castell. I a partir d'aquí, molts dels Rodrigues, Rodrigos, Llodrigos i Rodriguez de la branca menorquina que vulgueu.

Seguint la tònica emprada fins ara, un servidor té, de moment, 39 línies col·laterals de relació familiar, en tant que els germans López Casanovas (Joan Francesc i Guillem) en tenen 44, encara que els bots seus són, al manco, 20, mentre que els meus bots mínims són 16. No obstant, en Javier Sintas Ponte té una línia directa de 4 bots.

MENORCA I ELS PREMIS PULITZER

Antonio Tudurí

Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

Avegades una simple lectura d'un tema aparentment intranscendent, suposa l'inici d'una aventura històrica literària d'abast imprevisible.

La meua aportació quinzenal a la secció de cultura del **MENORCA** «Es Diari», comporta la detecció i estudi de possibles personatges que permetin jugar amb als aspectes genealògics dels nostres paisans. Molt sovint, aquest exercici d'investigació casolana i poc científica (cal recordar que la meua formació acadèmica en la ciència històrica és nul·la, encara que la meua curiositat és qualificable de molt alta), implica revisar detalls no prou coneguts de les persones i nissagues estudiades, aspectes puntuals que tenen molt a veure amb la meua ignorància i que, al meu parer, cal donar difusió per tal de conèixer millor les vides i els fets poc coneguts de les persones de qui parlo a les «Miscel·lànies genealògiques».

I què té a veure el que acabo de dir amb els coneguts premis Pulitzer instituïts als Estats Units d'Amèrica? A primera vista, sembla que res, però... I com deia Antonio Machín al seu bolero: «Y aquí va mi explicación...»:

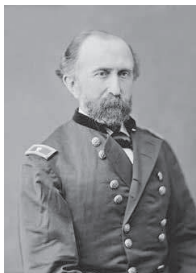
Llegint un article de Victoriàno Seoane Pascuchi, publicat a la «Revista de Menorca» a l'any 1993, titulat «Una historia para siempre: los herreros de Sant Climent», que tractava d'uns ferrers de dit poble que varen

matar a dos guardies civils cap a la meitat del segle XIX i que després de moltes vicissituds van anar a parar a La Florida. Deixant de banda el contingut i detalls de l'aventura, em va sobtar moltíssim una frase final que diu:

«Es curioso que una Isla tan pequeña y con tan poca población tenga en la guerra norteamericana al primer almirante (es refereix a David Farragut) y al General Benet de caballería entre numerosos oficiales e ingenieros. Destacaron tanto en capacidad como en coraje.»

I la primera pregunta que em vaig plantejar va ser: qui era aquest General Benet que va participar a la guerra de Secció americana? Tirant del cabdell i emprant totes les eines que tenim avui en dia i un poc de paciència, els descobriments encadenats han estat molt més interessants del que jo mateix em podria imaginar. Però m'haureu de permetre que vagi de temps moderns a temps més antics i per si quelcú ja s'ha cansat de llegir, començaré pel final.

El final és que als Estats Units d'Amèrica hi havia al segle passat tres germans, de llinatge Benet que van ser escriptors i poetes de molt alta volada. Aquests germans eren de nom Laura (1884-1979); William Rose (1886-1950) i Stephen Vincent (1898-1943). I el més destacable és que en William va

guanyar el «Pulitzer» de poesia a l'any 1942 i que el seu germà menor, Esteve Vicent, va ser guardonat dos cops, a l'any 1929 i a l'any 1944, a títol pòs-

tum. La germana gran Laura, també va gaudir en vida de tot tipus de reconeixements artístics i literaris. Emprant un símil de bàsquet, dos germans jugant a la primera divisió (com els germans Gasol) i amb tres anells honorífics, cas únic a la història dels premis instituïts per l'editor d'origen hongarès Joseph Pulitzer a l'any 1917. A més, ens consta que un fill de William Rose Benet, de nom James Walker Benet (1914-2012, tot just ahir), periodista de notable categoria, va tornar a prop de les arrels familiars, com a membre de la Brigada Lincoln a la Guerra Civil espanyola.

Seguint el camí invers, caldrà preguntar d'on provenien aquests tres germans. La resposta és que eren fills de James Walker Benet (1857-1928) coronel de l'exèrcit nord-americà, enterrat al cementiri d'Arlington i del que, cosa rara als EUA, a les ressenyes biogràfiques, es cita que era agnòstic. Té un germà de nom Llorenç (1855-1941) nat a West Point a l'any 1855, enginyer per Yale, que va ser un gran especialista en armes, especialment la metralladora Hotchkiss. Tam-

bé enterrat a Arlington. Aquest enginyer va ser honorat, entre d'altres reconeixements internacionals, com a Gran Oficial de la Legió d'Honor de França, Comendador de la Orden Militar de Cristo (Portugal) i Oficial de Osmania (Turquia).

I seguint aigües amunt, ens trobem que aquest coronel era fill del general Stephen Vicent Benet Hernández, nat a San Agustín de la Florida en data 12/02/1823, fill de Pere Benet Hernández (Castell de Sant Felip, 31/07/1764) i de Joana Hernández Triay, casats en data 12/02/1823 a San Agustín. Els seus avis eren Esteve Benet Miret i Catalina Hernández Mir, casats en data 22/06/1795 i, per acabar la llista, Esteve Benet Miret era fill de Pere Benet Arnau i Francisca Miret Alimundo, casats a Castell de Sant Felip a l'any 1760. Aquest matrimoni va ser un dels pobres menorquins enganats pel Dr. Turnbull a l'any 1768 i que van ser els creadors de la colònia menorquina a La Florida.

Tenim molta més ascendència cap amunt, però no és cosa d'abusar de la paciència del lector.

I més per on, resulta que a més del primer almirall dels Estats Units, en David Farragut, també el primer general en cap de l'artilleria nord-americana, Esteve Vicent Benet, també provenia de Menorca. Potser hauríem de posar aquest fet en coneixement de l'exèrcit americà i, aprofitant la cerimònia anual de l'ofrena floral a Ciutadella davant el bust de David Farragut, travessessin l'Illa i fessin quelcom semblant a l'Esplanada des Castell, al costat del Museu Militar. Pot semblar broma, però...

I per acabar, jo em pensava que només un descendent de menorquins tenia la glòria d'un premi tan preuat com el Nobel; ara resulta que dos descendents d'un emigrant dels Castell tenen l'honor de ser Pulitzer tres cops.

LA SAGA RUBIÓ I TUDURÍ DEL CARRER DE SANT CRISTÒFOL (ISABEL II)

Antoni Tudurí

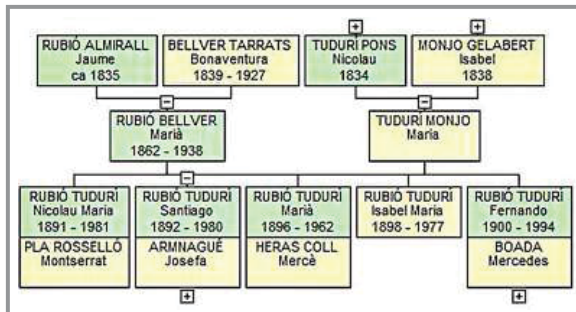
Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

Avi tornem al carrer de Sant Cristòfol, per tal de parlar d'uns veïns il·lustres de Joan J. Rodríguez Femenias, però de la casa número 60.

És prou sabut que el Castell de Sant Felip tenia fama d'inepugnable. I tant era així que, just després de la rendició de les forces angleses a l'any 1782, el rei Carlos III va ordenar la seva demolició perquè, segons diuen que deien, si tornaven els fills de sa graciosa majestat, «seria impossible la seva conquesta»... Es veu que la cosa no era bidireccional. I va passar que els anglesos van tornar a l'any 1798 i van fer estada fins a 1802, amb la tornada de Menorca a la corona espanyola i açò va ser el principi d'un procés de decadència progressiva que va motivar, entre d'altres coses, l'emigració massiva de menorquins a Alger.

Per aquesta causa, l'Illa va perdre bona part de la seva importància estratègica, tret de l'ocupació pacífica de l'esquadra nord-americana durant al-

guns anys, establint a Maó el port d'hivernada al Mediterrani i protegir les seves naus mercants de les agressions turques. La feblesa defensiva va ser tant evident que es va decidir erigir una nova fortalesa a la part nord del port, aquesta que avui coneixem com La Mola, altrament dita d'Isabel II.

❖ **TOT AÇÒ** ve a compte de la vinguda a Maó, per mor d'aquestes obres, d'un enginyer militar natural de Reus i que es deia Marià Rubió i Bellvé, que es va casar amb una jove maonesa de nom Maria Tudurí Monjo, filla d'un comerciant i navilier de certa posició social.

Aquesta família es va assentar a la casa amb nombre 60 del antic carrer de Sant Cristòfol on van néixer els tres primers fills: Nicolau Maria, arquitecte i jardiner urbanista de reconeixement mundial i escriptor (1891); Santiago, enginyer industrial, projectista, entre d'altres moltes obres, del Gran Metro de Barcelona (1892); i Marià, advocat i polític, fundador d'Esquerra Republicana de Catalunya (1896). Ja a Barcelona, neixen Isabel (1898) i Fernando (1900), apotecari, químic i mecenes prou conegut a Menorca. Un detall relatiu al seu neixement a Barcelona, d'en Fernando diuen que mirava de no pregonar-ho

en públic. Sembla que li agradava més ser conegut per la seva branca menorquina.

Com a detall a destacar, cal mencionar que, més que pels seus projectes d'enginyeria de gran volum i importà-

Avió del parc d'atraccions del Tibidabo.

cia (trens metropolitans, grans envasaments d'aigua i funiculars) Santiago Rubió i Tudurí mereix la seva millor consideració per haver creat l'avió del parc d'atraccions

del Tibidabo, parc promocionat pel Dr. Andreu (anomenat el «Dr. Pastilletes») i dissenyat pel seu pare Marià Rubió i Bellvé) avió on van «volar» per primer cop, tants al·lots, com jo mateix.

La vida d'aquesta nissaga és mereixedora d'una difusió més important de la que podem fer aquí, tret de rememorar la seva important trajectòria personal, professional i política.

Un servidor té, de moment, 67 línies de sang (totes col·laterals), mentre el baríton Joan Pons Álvarez en té, de moment, 51. Poc es podia imaginar en Joan aquestes relacions de sang col·laterals amb els Rubió i Tudurí, però menys encara que entre ell i un servidor hi ha documentades 62 relacions col·laterals; la més propera és que mon pare era cosí seu en quart grau.

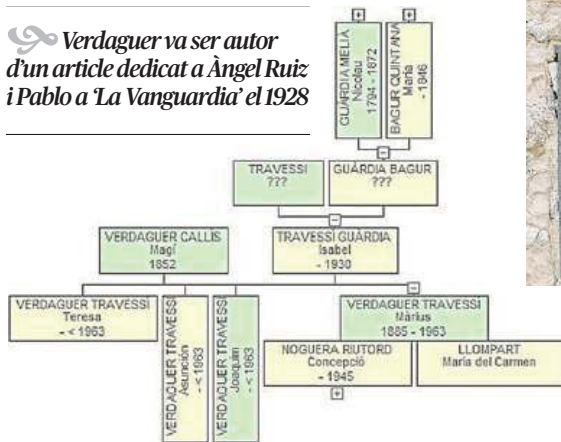
DEDICADA A MÀRIUS VERDAGUER I TRAVESÍ, NAT A L'ACTUAL NÚMERO 62 DEL CARRER DE SANT CRISTÒFOL

Antoni Tudurí

Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

Verdaguer va ser autor d'un article dedicat a Àngel Ruiz i Pablo a 'La Vanguardia' el 1928

La tercera placa del carrer de Sant Cristòfol (avui Isabel II) és dedicada a un personatge de difícil qualificació: Màrius Verdaguer Travesí, fill d'un professor de llatí de l'institut de Maó i d'Isabel Travesí Guàrdia, filla de militar, del que no tinc cap informació, que havia nascut a Valladolid i que era neboda del doctor Josep Miquel Guàrdia Bagur de qui, probablement, en parlarem en una altra miscel·lània.

Vet aquí que ens trobem amb un pare, just vingut de Vic, no massa content de la seva destinació docent i cosí germà d'un capellà i poeta prou conegut, Mossèn Cinto Verdaguer, que modifica el seu descens tan bon punt que coneix a la neboda del Dr. Guàrdia i s'hi casa i van a viure a la casa indicada al títol. El matrimoni té 5 fills (Màrius, el major, i Joaquim, el menor, i entre ells tres germanes, i passen a viure a Segòvia, Logroño i Tarragona fins a recalcar a Palma per mor de guanyar la plaça a l'institut de la capital de la província.

No és aquest el moment d'escriure la biografia de Màrius Verdaguer sinó, més tost, de dibuixar unes breus pinze-

llades de la seva personalitat polifacètica: Llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona (estudis poc aplicats a la seva vida real), periodista amb una llarga i qualificada publicació d'articles a «La Vanguardia», escriptor («Piedras y viento», «La isla de oro», de tema mallorquí, i altres novel·les i escrits), traductor (recordo a D. Joan Hernández Mora parlant de la seva traducció de «La montaña mágica», de Thomas Mann, o de «Gog», de Giovanni Papini, amb un entusiasme extraordinari) i bon transcriptor de la vida barcelonina

d'entre guerres. Malauradament, a l'acabament de la guerra incivil espanyola, és em-

presonat nou mesos al castell de Montjuïc i, finalment, desterrat, no es sap si voluntàriament o no, a Mallorca on va viure de fer feina a una societat d'assegurances fins a la seva jubilació a l'any 1958, en què torna a Barcelona, ja vell i malalt, on mor el dia 8 de novembre de 1963, poc després de que la ciutat de Maó l'anomenés «Menorquí il·lustre» amb la corresponent «penjada» de retrat a l'oli a la Sala de l'Ajuntament. Màrius Verdaguer va tornar a Montjuïc, en aquest cas el cementiri del Sud Oest, i reposa a un nínxol ubicat a dalt de tot,

amb vistes a la mar mediterrània i acompanyat per la seva segona dona. Crec que és bo recordar que Màrius Verdaguer va ser l'autor d'un article dedicat a la memòria d'Àngel Ruiz i Pablo que es pot llegir a l'hermeroteca de «La Vanguardia» en data 18 de maig de 1928 i a la pàgina 3 trobareu aquets preciosis obitua-

ri, ple de sentiment i bellesa. Per tant, cal destacar la coincidència de dos menorquins il·lustres al mateix diari barceloní.

◆ EN RESUM, i per acabar aquesta «trí-miscel·lània» dedicada a tres menorquins que van néixer a cases veïnes, dir que, com era de preveure, tenien relació col·lateral amb un servidor (8 amb Màrius Verdaguer; 39 amb Rodríguez Femenias i 70 amb els germans Rubió Tudurí) però que les seves interconnexions de sang són, de moment, 6 per la parella Rubió - Verdaguer; 9 per la parella Rodríguez - Verdaguer i 19 per la parella Rubió - Rodríguez. Qui vulgui saber les seves possibles relacions de parentesc amb qualsevol dels personatges citats a les miscel·lànies pot sol·licitar-les al correu: genealogia@tuduri.com.

DEDICADA AL 'FERRER' DE FERRERIES, GABRIEL CARDONA ENRICH

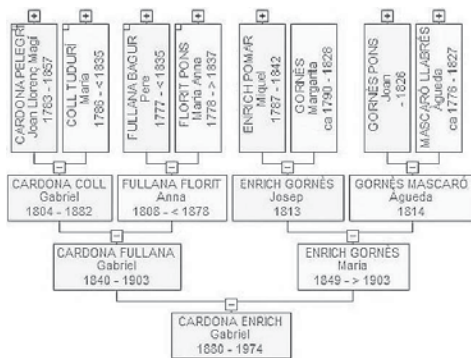
Antoni Tuduri

Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

Un servidor de vostres, d'al·lotj-gava a futbol (bastant malament, per cert) de defensa lateral dret. D'aquella època tinc uns records força agradables, especialment pel que fa a l'entrenador dels equips infantil i juvenil d'un club crec que inexistent damunt els papers oficials (des Castell), rival sempitern d'un club de «Acció Catòlica» de Maó i que en deien «den Montserrat», per mor del linatge del seu entrenador, d'origen lleidatà, i que havia jugat de porter a la primera divisió nacional a les primeries dels anys 50 del segle passat. Aquell entrenador del club sense papers des Castell, era un ferrienc de nom Joan Suárez Gonyalons, que estimava més el futbol que a cap altra cosa del món. Aquesta afició feia que a ca seva hi haguess més pilots que doblers i que, per a ell, el joc de la pilota passés per damunt de tot.

Dic açò pel fet que, periòdicament, anàvem a jugar (i, sistemàticament, a perdre) a Ferreries. Tinc molt present una vegada que, anant a Cala Galdana, l'autobús d'en Rafel Rosselló va rompre un eix (el camí era un desastre de clots i bonyis) i que els dos equips (infantil i juvenil), sense perdre la moral, vam anar a peu, a nadar a la cala. L'anada i la tornada van ser *moriadores* pels jugadors, i així ens va anar un cop més. D'altra banda, al meu parer, els *polos* de menta i d'anís eren molt més bons que els des

Castell, dins de la meva fràgil memòria.

Tornant al tema genealògic, segurament us demanareu que té a veure en Suárez, el futbol i aquesta miscel·lània. Té a veure amb que la meva relació amb Ferreries passava per l'únic ferrienc que jo coneixia (més tard vaig conèixer en Pepe Florit, bon caçador d'anfossos i també casat a Castell, però açò són figures d'un altre paner) i que em dóna ocasió de parlar de Gabriel Cardona Enrich, ferrer i músic.

No tothom que surt a aquest espai té la condició de *memorable* pel fet de llogar el seu nom a un carrer, plaça o edifici públic; hi ha gent que, sense papers i reconeixements oficials, queda fixada a la memòria col·lectiva a través de les recordances d'uns infants, com jo mateix. En aquest cas, la notícia m'ha arribat d'una manera poc convencional. Fa pocs mesos em va arribar la informació de que un enginyer industrial amb aficions

de fisioterapeuta, deia que ell era d'origen menorquí, de mare ciutadellenca i avis de Ferreries; concretament va dir de «cas ferrer», que és com són coneguts els de la seva nissaga. El meu desconeixement era total i vaig recórrer a Antoni Guasch, que em va explicar de què anava la cosa: es tractava de Gabriel Cardona Enrich (Ferreries *24/12/1880 + 22/01/1974) ferrer d'ofici i músic de reconeguda categoria, a pesar de que no va poder estudiar tal com ell ho va desitjar. Es diu que per poder aprendre més del que li havien ensenyat els capellans Miquel Fuxà i Jaume Galmés, anava de Ferreries a Maó (sortia a les dues de la matinada, damunt un carro que transportava carbó o altres mercaderies, arribant a Maó a les vuit) a prendre lliçons del mestre Domènec Bellissimo. Podeu endevinar que la tornada també devia ser llarga i feixuga. I així al llarg de dos anys. He pogut consultar el llibre «La música a Fe-

rreries. Apunts per a una història» de Bep Cardona, on hi ha una detallada descripció d'aquest personatge polifacètic; ferrer, pesador de formatges i músic que dominava una ampla sèrie de instruments musicals, des del flabiol fins a l'orgue, passant per l'ocarina, el clarinet, el bombardí, el cornetí, el trombó, el violí, l'acordió i el piano.

Podríem comentar altres detalls però, potser, cal recordar que gràcies a ell, una néta seva va poder anar a estudiar a Barcelona, vencent els dubtes dels pares de la futura doctora en ciències biològiques (de la que en parlarem en una altra ocasió) Maria Àngels Cardona Florit. Segurament, aquesta decisió es derivava de les seva decepció de quan era jove; i van oferir anar a Amèrica per tal de dedicar-se a la música professionalment i no va poder acceptar l'ofertament per motius familiars (i econòmics, és clar). L'enginyer que

he citat abans és fill de Maria Àngels i besnet «des ferrer».

Com de costum, acabaré l'article indicant el grau de parentesc civil entre el nostre personatge d'avui, Gabriel Cardona Enrich i algunes persones actuals: Antoni Guasch Bosch (el meu company de fatigues genealògiques) 107 vies amb 15 bots; Joan Pons Alzina (historiador) 61 vies amb 20 bots; i jo mateix, 62 vies, amb 18 bots. No obstant Marian Cardona von Hofe (estudiant) és la més propera, en tant que només té 18 vies, però el número de bots és el més baix de tots: 9. Per regla general, el número de bots és inversament proporcional a les vies; és a dir, com més properes són les relacions directes, menys vies o camins de relació hi ha, i a més vies de relació, més distància o bots entre les dues persones.

Aprofito l'origen del personatge d'avui per a desitjar molt bones festes de Sant Bartomeu a tot el poble de Ferreries.

ON ES PARLA DE LA 'PARITAT' DE GÈNERE A LES MISCEL·LÀNIES

Antoni Tudurí

Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

Fa poc temps, el company de la secció genealògica de l'Ateneu de Maó, Rafael Aedo Pons em va comentar la conveniència d'incorporar personatges femenins a aquesta col·laboració quinzenal. Fins ara, ja portem 15 articles i tots dedicats a homes.

A conseqüència d'aquesta encertada observació em vaig ocupar en localitzar dones mereixedores de ser citades i, molt prest, em vaig adonar de que trobava una gran dificultat en la concreció de dones de personalitat o de fets remarcables, tret de que fossin mares, dones o filles o cunyades o germanes de personatges del gènere masculí. En primer lloc ho vaig atribuir a la meua reconeguda ignorància històrica, però aquesta explicació no em va semblar massa convincent.

En realitat, les dones menorquines destacables i memorables no semblava que fossin masses i, fins i tot, em va semblar que quasi eren inexistents. Aquet fet em va suggerir fer un estudi, encara que sense cap pretensió acadèmica, i se'm va

passar pel cap fer un anàlisi que, crec, és força original: revisar els noms dels carrers, places i avingudes dels 8 municipis menorquins que consten al «Catastro Virtual» del Ministerio de Hacienda; aquell on consten totes les propietats que en castellà en diuen *bienes raíces* i que ser-

veix per a la confecció de daçó que avui en dia s'anomena IBI (Impuesto de bienes inmuebles), abans conegut com a «contribució», tant rústica com urbana. Per cert, i encara que sembli que no ve a compte, ara resulta que Grècia és l'únic estat membre de la Unió Europea que no té cadastre i, per tant, paga la contribució qui vol...Sense més comentaris.

❖ **TORNANT AL TEMA** de la paritat, un cop considerades només les vies públiques amb nom de persona, amb o sense qualificatiu professional (mestre, doctor, etc) i trets el representants del santoral

vigent, els carrers definits per un número, a l'estil nord americà i altres denominacions no atribuïbles a perdones físiques, m'he trobat amb una sorprenent sorpresa, i valgui la semi redundància. Sense comptar que hi ha personatges que surten a més d'un municipi i, a vega-

dades, amb petites diferències, he trobat un total de 215 referències, de les que 202 corresponen a persones del gènere masculí i només 13 es poden qualificar com a pertanyents al gènere femení. I a aquesta darrera categoria n'hi ha un parell tant pintores-

ques com «la núvia d'Algendar» o «Na Vermella», que tant potser una dona de color de cara pujat o una simple vaca. Si traiem de la llista aquestes dos referències i altres persones com són «Sor Àgueda» (possiblement Ametller), Antònia Orfila (de la que sabem quelque cosa per les informacions de l'arxiver des Castell en Diego Pons) i la mare Molas (d'origen català), ens queda una llista de

8 dones: Casilda Caimarí, Jerònica Alzina (la del llibre vermell, crec) i Josepa Rossinyol pel que fa a Ciutadella; Maria Sanz Amantegui (de can *Raspa*, primera esposa de D. Joan Hernandez Mora) pes Castell; Susie Hodson pes Mercadal; Maria Lluisa Cardona per Ferreries i Maria Lluisa Serra Belabre i Pilar Alonso (Moll), la cupletista, per Maó. En resum, un autèntic desastre!

D'altre banda, si repassem les sants patrons dels pobles de Menorca, anant de ponent a llevant, trobem Sant Joan; Sant Bartomeu; Sant Cristòfol; Sant Martí; Sant Antoni; Sant Llorenç; Sant Gaietà; Sant Lluís; Sant Jaume i, només a Maó, la Verge de Gràcia. És a dir, una mancança de paritat total. Sant Nicolau porta la clau i tanca les festes.

Arribat a aquesta trista conclusió, un servidor de vostès, utilitzant totes les eines que hi ha a la disposició dels *estudiosos* i amb una petita dosi de paciència, ha assolit un ample conjunt de menorquines d'altíssima qualitat personal i professional que permetran una alternança raonable a partir d'ara i fins que se'ns acabi la reserva femenina, cosa que procurarem sigui el més tard possible, comptant sempre amb l'amable col·laboració dels lectors (bastant empegueïdors per cert fins ara). Agraïments especials pels fotògrafs que m'han fet arribar les fotos dels rètols dels carrers (Agustí Gual, Antoni Guasch, Juan Luis López i Diego Pons).

Bones festes de Gràcia a tots els maonesos i a la gent de fora que els acompanya.

MARIA LLUÏSA SERRA BELABRE

Antoni Tudurí

Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

Segurament va ser al curs acadèmic 1958/1959 quan va aparèixer pel vell institut del Pla del Monestir un catedràtic d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona, de nom Lluís Pericot García, i ens va donar una didasta i amena xerrada sobre «Taulas, talaiots i navetes». Menorca era poc visitada per personalitats d'aquesta vàlua i *don Joan Hernández Mora*, sempre que podia, aprofitava l'ocasió per aportar nous coneixements als seus alumnes. Dic açò a causa de que, com es va comentar a la miscel·lània anterior, dedicada a la «paritat de gènere», el company de la secció genealògica de l'Ateneu, Rafael Aedo Pons m'havia dit que, fins el moment, no s'havia publicat cap miscel·lània dedicada a una dona; totes eren d'homes. I tenia tota la raó del món. I, per tant, l'observació em va induir a cercar dones destacables dins de la vida cultural menorquina. I la primera que m'ha vingut al cap, induïda pel record del professor Pericot, és Maria Lluïsa Serra Belabre, per aquell temps arxivera, bibliotecària, directora de la Casa de la Cultura de Maó i responsable de les excavacions que per aquelles dates es duïen a terme a la nostra illa.

Aquesta dona, de la que tinc un record certament difús, va ser un personatge de

gran importància als cercles culturals menorquins. Com és habitual en aquest espai, he emprés unes investigacions, molt poc científiques però prou efectives per tal de transmetre als lectors els resultats de les meves recerques.

Pel que he trobat, Maria Lluïsa Serra (*Maó 21/06/1911 + Maó 1967) era filla del propietari d'una ferreteria ubicada al davant de la porta lateral de l'església del Carme. Cal destacar que és l'única dona que figura a la galeria de Menorquins Il·lustres amb retrat a la Sala capitular de l'Ajuntament de Maó. Per tant, l'asimetria o mancaça de paritat, com es diu actualment, és molt acusada. És fàcil trobar àmplies descripcions biogràfiques i professionals de Maria Lluïsa; només cal consultar la Wikipedia o el buscador Google (sant diuen alguns) i ens adonem de la gran tasca científica dins el món de la cultura i de l'arqueologia, desenvolupada entre la data de la seva llicenciatura universitària (1949) i el seu traspàs (1967). Paral·lelament a la intensa activitat arqueològica cal assenyalar la direcció d'una «Història de Menorca», que quedà truncada amb la seva mort. Fou condecorada amb el llaç de l'Ordre d'Alfons X el Savi i la Creu del Mèrit Naval. Era acadèmica de la Reial Acadèmia de Belles Arts de San Fernando, delegada a Menor-

ca de la Direcció General d'Arxius i Biblioteques i de la Direcció General de Belles Arts. Entre 1964 i 1967 podem trobar el nom de Maria Lluïsa com a vocal electa del consell de redacció i administració de la «Revista de Menorca», en la qual participà activament.

No parlaré del què és obvi; simplement us vull transmetre unes impressions personals no massa assenyades però que m'han fet imaginar fets no comuns dins de les biografies a l'ús.

La primera cosa que m'ha sorprès ha estat el fet de que consta com alumna de l'Institut al curs 1922/1923 i que la seva graduació com a batxillera (superior) segons les llistes publicades per Vicente Macián Còlera al llibre *«El Instituto de Mahón. Logro de una sociedad»*, va ser l'any 1940, quan ja tenia 28 anys. És clar que, raonablement, no és plausible que una persona de la seva capacitat intel·lectual trigués 18 anys en fer els 7 cursos de que constava el batxillerat d'aquells temps. El més normal és que cursés el grau elemental i es posés a fer feina a la ferreteria familiar o a un altre lloc. La seva germana Carme va regentar aquest establiment fins molt temps després. El més probable és que hi hagués dues etapes d'estudi, cosa que es podria confirmar consultant els arxius del Ramis i Ramis.

Un altre fet destacable és que trigués 9 anys en cursar els estudis de llicenciatura, on va tractar amb mestres tan importants com en Jaume Vicens i Vives i el propi Lluís Pericot, a qui he mencionat al començament. També he imaginat que els seus estudis eren condicionats, en el temps, per altres ocupacions professionals.

❖ **PEL QUE FA A LES QÜESTIONS GENEALÒGIQUES**, les conclusions no han estat massa afortunades. Al llibre recentment publicat per l'Ajuntament de Maó que du per títol «La galeria dels menorquins il·lustres de l'Ajuntament de Maó» l'actual arxivera Maria Àngels Hernández Gómez diu que els seus pares eren Joan Serra Sitges i Maria Belabre Pons i que els avis paternals eren Joan Serra, des Castell i Maria Sitges, de Maó. A causa de que les consultes a les actes del Registre Civil de Maó són certament lentes i poc fàcils si no es tracta de la demanda d'un familiar directe (que no és el meu cas), no he tingut manera de poder garantir si aquest Joan Serra era també Serra de segon llinatge, fill de Joan Serra Preto i de Maria Serra Gonzalez, com sembla probable, i per la qual cosa no podem adjuntar un arbre fiable. Si qualcú en té més dades, li prego indiqui on podem trobar prou informació que ens esclareixi les dubtes d'un servidor.

Per acabar, vull destacar la meua sorpresa quan vaig descobrir una placa, clavada al Pont de Sant Roc de Maó, on consta que una de les torres d'aquest darrer vestigi de la murada maonesa va ser comprat per les germanes Serra i donades a l'Ajuntament.

HOMENATGE AL CREADOR DE 'LA FAMILIA ULISES' I ALTRES PERSONATGES DE FICCIÓ

Antoni Tudurí

Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

Amable lector, he de confessar que, d'al·lot, vaig ser un afortunat en relació als meus companys coetanis des Castell; per una banda, a causa del fet que l'electricitat de La Eléctrica Mahonesa era propensa a apagades molt freqüents i que l'electricista del poble era el meu pare, el Sr. Serra, propietari del Cine España, va creure bo que la butaca (açò de *butaca* no és més que un eufemisme) de la dreta de la fileira 13, mirant a la pantalla, estigués reservada per a «l'electricista de guàrdia» i, per un altre pacte no escrit, el meu germà i jo teníem llicència per entrar de *pillo*, sense passar per la taquilla atesa per la senyora Laieta i per davall de la mà que recollia el tiquet d'entrada, (la mà del porter en *Perico Masseta*-Pere Albis-) qui feia el que en castellà en diuen *la vista gorda*.

Per una altra banda, la meva tia *Aguedi-*

ta Segó, mare del fotògraf Toni Vidal, tenia una botiga *multifuncional* que venia *efectos militares y navales* apart de juguetes, colònies i, molt important per a mi, *chis-*

diana de la post guerra incivil espanyola; les desgràcies de «Melitón Pérez» i, molt especialment, els inefables «Inventos del professor Franz de Copenhague», no tenia més remei que, o rascar-me la butxaca (cosa molt improbable per la seva buidor permanent) o pactar amb algun altre company amb més medis o fortuna.

Per cert, l'origen del nom T.B.O. ha estat un misteri fins fa poc,

però és segur que no és un acrònim, sinó el nom d'una «*Revista lírica en cuatro o cinco cuadros a gusto del consumidor*», estrenada a Madrid l'any 1909 i de la que no donarem més detalls, però sí és segur que ha donat nom a les publicacions que es coneixen actualment com a «còmic».

Per aquells anys 50 del segle passat jo no sabia que el seu autor era ciutadallenc, en Marino Benejam Ferrer (*Ciutadella 1890 + Barcelona 1975). I, possiblement, molts al·lots menorquins d'avui en dia desconeixen què era el «TBO» i qui era en Benejam. Per açò vull reivindicar aquest destacat menorquí, cinquè de 7 germans i fill d'en Pere Benejam Casanovas, cone-

gut com *Pere Blancu*, forner del ram de la pell i rellotger que va haver d'emigrar a Barcelona per l'enfonsada del sector de la sabata a causa de la pèrdua de Cuba, devers l'any 1897. Molt bé no ho va passar la família Benejam però se'n van sortir de tot i van anar fent via. Son pare volia que en Marí fos rellotger com ell, però el dibuix va guanyar la partida. I així el trobem dibuixant a revistes com «Pocholo» des de 1915, fins que a l'any 1934 entra a «TBO». Malauradament, l'any 1939 va ser declarat «rojo separatista» i va ser apartat del cercle d'autors i publicacions permeses i va sobreviure un temps dibuixant *recortables*, quaderns de dibuixos per a omplir de colors i felicitacions de Nadal fins que, un parell d'anys més tard va ser *perdonat* i va poder seguir treballant i donant notables dosis d'alegria als infants de la post guerra.

Seguint la manera de comentar les relacions de sang, un servidor (com tants altres menorquins) té, segons les dades de que disposem, 111 lligams col·laterals, el més proper amb 18 bots, mentre que el company de fatigues genealògiques, Antoni Guasch Bosch en té 121, però més propers que els meus; només 6 bots. Son avi i en Marí Benejam Ferrer eren cosins germans.

tes tals com «Pulgarcito», «DDT», «Florita» (aquest per al·lotes) i altres que em deixava mirar, sempre que els tractés bé. No obstant, el *chiste* per excel·lència era el «TBO».

El meu problema era que aquesta publicació no arribava as Castell i açò mai ho he digerit prou bé. Per poder llegir les aventures de l'explorador «Eustáquio Morcillón» i el seu criat «Babalí»; les extraordinàries peripècies de «La familia Ulises» que tan bé reflectia la vida quoti-

MARGALIDA, LA POC CONEGUDA GERMANA DE JOAN COMAS CAMPS

Antoni Tudurí

Secció de
genealogia de
l'Ateneu de Maó

Avui toca a Margalida Comas Camps, de qui s'ha publicat fa pocs anys (2009) un interessantíssim i profund treball que porta per títol «Margalida Comas Camps (1892-1982) científica i pedagoga», redactat per Maria Àngeles Delgado Martínez i editada per la Conselleria d'Innovació del Govern de les Illes Balears i que es pot veure a Internet punxant el següent enllaç: publicacions.balearsfacien-cia.org/dades/14archivo_1.pdf.

A la introducció, Pilar Costa Serra (consellera per aquell temps) diu, textualment «La menorquina Margalida Comas Camps (1892-1972) és, possiblement, la científica espanyola de més vàlua del primer terç del segle XX (període en el qual va poder exercir com a tal) i una de les pedagogues més importants de la primera meitat del segle XX».

I un dels prologuistes de l'obra, Miquel Àngel Limón Pons (a qui prego disculpi el meu atreviment al copiar unes ratlles seves) diu:

«Mai no he pogut entendre, de debò, la

causa punyent, de mal explicar, per la qual la vida i la tasca intel·lectual de Margarita Comas han romàs, tossudament, vergonyosament, sotmeses a l'oblit d'allò més repatani i injustificable,

No entenc –ho dic sense buscar-ne ara cap doble intenció– com no ha estat encara possible retre-li el més petit homenatge públic a Menorca o a qualsevol altre punt de les Illes Balears, que foren la seva terra natal. Se'm fa difícilíssim explicar que no tenguí un carrer a la vila d'Alaior, o que no doni nom a cap organisme, entitat o institució pedagògica. M'estranya descomunament que ningú no l'elevi al firmament de les galeries municipals

de ciutadans i ciutadanes il·lustres. ¿Per què la nostra actual democràcia, tan i tan reparadora de silencis còmplices del passat, encara ho té tot per dir i tot per fer, al voltant del record de Margarita Comas?

Fins i tot, en certa ocasió, vaig confessar-me davant algunes autoritats de l'illa, respecte de la importància de la investigadora i pedagoga, per com ens apel·lava a prendre alguna actitud pública. El resultat últim

de tot plegat acabà, al marge de les bones paraules, en una manca absoluta, definitiva, de reacció. Mai no vaig poder-me dar raó de semblant fenomen. Però, ara, a la fi, el sol despunta, enèrgic, càlid, imperible.»

I prou; em poso de la banda de Miquel Àngel Limón i, abusant de la seva confiança, m'he permès fer públic aquest sentiment de menyspreu envers Margalida Comas Camps. A més, cal que confessi que aquesta miscel·lània és la que menys m'ha costat d'escriure.

Per acabar, seguint la tònica de les anteriors miscel·lànies, un servidor té 45 graus de relacions de sang amb Margarita Comas Camps, amb un número de bots bastant alt; concretament 21 bots, mentre que Carme Preto Novella en té 48 graus, amb el mateix nombre de bots.

NOTA: Gràcies a la informació aportada per Carme Preto Novella, que acabo de mencionar, hem pogut resoldre el dubte de qui era l'avi patern de Maria Lluïsa Serra Belabre. La mare de Carme Preto i Maria Lluïsa eren cosines germanes i tenien un avi comú; Joan Serra Dalmedo, des Castell, casat dues vegades, la primera amb Francisca Victori Quintana, que segueix fins a Carme Preto Novella i la segona amb Maria Sitges de qui prové Maria Lluïsa Serra.

Aquesta informació ve referendada per l'escrit publicat al **MENORCA** per Margarita Caules el passat dia 12/10/2015, on fa una excel·lent descripció dels habitants censats a la plaça del Príncep a l'any 1901, on es cita a Joan Serra Dalmedo nat as Castell, casat amb Maria Sitges Taltavull. No obstant, l'edat apuntada (43 anys) no sembla correcta, atès que Joan Serra Dalmedo havia nascut as Castell el dia de Sant Blai de 1845 i devia tenir 56 anys.

DEDICADA A UN MENORQUÍ, DISSENYADOR DEL PRIMER SUBMARÍ, JOAN MONJO PONS

Antoni Tudurí

Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

Fa poc temps, passejant per Vilassar de Mar, vaig descobrir un carrer, prop de la mar, que du per nom «Escultor Monjo». Vaig demanar a la persona a la que visitava i que vivia a aquest carrer si sabia res d'aquest escultor, però no em va saber donar raó. Com es natural, vaig decidir esbrinar quelcom sobre aquest artista i la resposta va ser que es tractava d'Enric Monjo Garriga, natural de Vilassar de Mar (1895-1976) i del que jo mateix havia vist moltes obres seves, com són totes les de la plaça de Catalunya, a Barcelona i el Sant Jordi que hi ha a la Diputació, sense saber res del seu autor. Dit d'una altre manera, havia contemplat les escultures però no em vaig demanar mai qui els havia esculpit. Seguint amb la recerca de més detalls, vaig trobar que era fill d'un mestre d'escola i pedagog de nom Rafel Monjo Segura i resseguint aquest camí em vaig trobar amb la sorpresa que era nét de Joan Monjo Pons. I d'aquest sí que en tenia

alguna notícia; es tractava d'un maonès d'origen ciutadellenc per la part Monjo i de Maó per la part Pons, que m'havia descobert, ja fa bastants anys, un bon company meu, professor d'electrotècnia a l'escola d'enginyers industrials i a la Facultat de Nàutica de Barcelona.

♦♦ **VES PER ON**, seguint la pista d'un escultor de certa fama, però desconegut per a mi, havia anat a parar a un enginyer mecànic i arquitecte naval, autor del primer manual sobre arquitectura naval d'aquest país, publicat a l'any 1856 i declarat obra d'utilitat pública, director de la Reial Escola Nàutica d'Arenys de Mar, fundador del Col·legi Nàutic Mercantil de Vilassar i amb una activitat a destacar; va ser l'encarregat de dissenyar els planells i dirigir la construcció del primer submarí espanyol, batejat com «Ictinio», concebut per el figuerenc Narcís Monturiol.

Qui era Joan Monjo Pons? Nat a Maó en data 05/06/1818 i traspassat a Vilassar de Mar en data 07/06/1884, era el fill menor del matrimoni format per Pere Monjo Ca-

rrerero i Beneta Pons Pons, casats a Maó en data 18/11/1790 i que va passar a viure a Arenys de Mar quan va morir son pare a l'any 1826 a Alger, on havia anat per tal de cercar la feina que a Menorca no trobava. De fet, va ser un precursor de la gran emigració menorquina a Alger. Com ja he dit, en Pere era ciutadellenc, fill de Pere Monjo Lluç i Margarita Carretero, casats a Ciutadella i na Beneta era de Maó, filla de Francesc Pons Sintes i de Maria Pons Coll casats a Maó en data 11/05/1768.

Barcelona li va dedicar a l'any 1908 un carrer, a la Barceloneta, molt prop de on es va fer la primera immersió del «Ictinio».

Fent recerca genealògica, la branca ma-

terna Pons, la trobem documentada per un casament en data 06/06/1606 a l'església de Sant Joan dels Vergers entre Llorens Pons, «vividor» a Algendar, fill de Llorenç i Florença, amb Antonina Orfila, viuda de Martí Andreu i filla de Ramon Orfila (de Binifadet) i de Margalida. Foren testimonis Bartomeu Seguí (de Biniarrocà) i Joan Pons (de Bini-maymet). Cal destacar la precisió dels llocs d'origen o d'habitatge dels citats.

La branca Monjo ve del poble d'Artà a Mallorca. Joan Monjo Massanet, viudo, es casa amb Rafela Ponsa Llorens, a Ciutadella en data 15/04/1606. Aquest Joan és natural d'Artà i s'havia casat en primeres núpcies amb Catalina Gorchs en data 20/08/1586.

Com de costum, diré que els graus de parentesc de sang entre un servidor i el projectista del «Ictinio», són, de moment, 84, amb un número de bots mínim de 15, mentre que Antoni Casasnovas Tudurí té 77 graus amb un número de bots també de 15 i Jaume Mascaró Pons té 83 graus de parentiu i els bots són 16.

JERÒNIA 'PEÜC', PERSONATGE REAL O DE FICCIÓ?

Antoni Tudurí

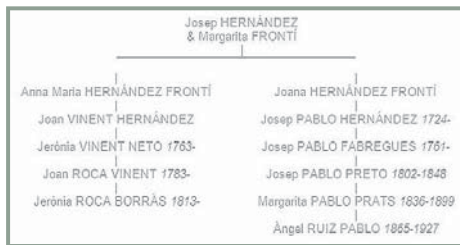
Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

cel·lània; el personatge, amb aquest nom, és real o fictici, fruit de la imaginació de l'escriptor?

Atès que el temps al que fa referència Ruiz i Pablo (recordem que havia nascut l'any 1865) el podem situar entre 1880 i 1888, (any del seu veïnatge a Ciutadella) i considerant que Jerònia tenia més de seixanta anys, el seu naixement l'hauríem de situar cap als anys 1810/1820, a grans trets. Idò bé, cercant dones nascudes als Castell entre 1810 i 1820, de nom Jerònia en trobem 7. Mala peça al teler! Avui en dia no en trobaríem cap de Jerònia. Aquesta abundància de possibles candidates ens crea un problema considerable.

No obstant això, hem disposat d'una documentació molt valuosa; els censos municipals del segle XIX que ens ha proporcionat Diego Pons, i que es conserven a l'arxiu municipal de Maó i, molt especialment, el cens de l'any 1849. De tothom és sabut que Àngel Ruiz i Pablo va nàixer al carrer de Sant Pere, a tocar del carrer de l'Església, on ara hi ha el número 13 i que per aquells temps era el número 9, i tenint en compta que per aquells anys la numeració de les cases era correlativa, comptant les cases de ca-

da barri (as Castell 'hi havia 4) trobem que sa mare, Catalina Pablo Prats vivia a la casa 3829 del carrer de Sant Pere. Per tant, si com deia l'escriptor al pròleg de «Per fer gana», «s'ametla caigués de punta hauríem fet alí».

I «s'ametla ha caigut ben bé de punta» ja que a aquest mateix cens, i considerant que l'ordre de les cases es contava des de l'origen del carrer (de damunt de Cala Corb), anant avall per la dreta fins a Cala Fonts i tornant a pujar des de Cala Fonts fins a Cala Corb, si Jerònia vivia davant ca seva, els números de les dos cases haurien de ser, una de les primeres i l'altre de les darreres. I així és, efectivament; a la casa número 3796 (que és la segona casa del carrer de Sant Pere) hi consta una Jerònia Roca Borràs, de 36 anys (per tant havia nascut cap a l'any 1813), filla de Joan Roca Vinent i de Francisca Borràs Bordatx, casats as Cas-

tell l'any 1809, mentre que la mare de l'escriptor vivia al número 3829, la penúltima casa del mateix carrer, sembla clar que la segona pel principi i la segona pel final devien ser una davant de l'altre.

És clar que totes aquestes elucubracions poden ser certes, o no; a la genealogia cal anar amb dades certes i demostrables, però en aquest cas no es tracta de si hi ha una certesa absoluta, sinó, mes tost, de considerar la possibilitat de que aquesta Jerònia passi de ser una personatge de ficció (*Peüic*) a ser una persona real (Roca Borràs, *Es Castell 1813 + Es Castell 1879). I hi ha una alta probabilitat de que sigui així.

Seguint el costum de cercar relacions de sang amb Jerònia, un servidori en té 43, amb un número de bots mínim de 16, mentre que Antoni Guasch té 30 relacions directes, amb 18 bots, però el més sorprenent és que el propi Àngel Ruiz i Pablo, veí de Jerònia té, de moment, 40 graus de parentesc demostrables, amb només 11 bots, com es pot apreciar a l'esquema que adjuntem. Coses de la vida, Àngel mai va poder imaginar la molt probable proximitat genealògica amb el personatge tan ben definit a la seva obra.

Nota: avui dia 14 de novembre de 2015 farà 88 anys de la mort de l'escriptor i un grup de companys anirem, al punt del migdia, al cementiri de Sant Genís dels Agudells a fer una humil i senzill homenatge floral al nínxol on reposa amb la seva dona Catalina Manent Victori.

Avui es compleix el 88 aniversari de la mort d'Àngel Ruiz i Pablo, de qui s'ha parlat abastament al llarg de tot l'any als mitjans de comunicació i que ha donat peu a actes de tota mena i condició. Avui, el genealogista aficionat i escriptor de «miscel·lània» de diversa fortuna, ha provat de fer-ne una dedicada a un personatge que potser sigui de ficció, o potser era una persona real; m'estic referint a Jerònia *Peüic*.

A l'obra «Per fer gana», primera publicada en *pla* l'any 1895, Àngel Ruiz i Pablo va escriure una sèrie d'articles entre els que n'hi ha un titulat «cançons de fandango», on cita a «una dona, petita, magre, color de canyella de la més fosca, just una espira per caminar, per xerrar i per tot lo que demaneu -i açò que ja tenia més de xixanta anys- i sobretot per fer calça, que allò era un do de Déu».

Li deien Na Jerònia Peüic i l'escriptor lamenta molt profundament no haver transcrit el més d'un centenar de fandanos i altres peces musicals, a qual més pintoresca, especialment per la peculiar utilització de les lletres en castellà passades pel sedàs de la llengua pròpia des Castell.

I aquest és l'origen d'aquesta mis-

DEDICAT A UNA BRANCA DELS TASSO, LA LITERÀRIA

Antoni Tudurí

Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

Avui en dia, és freqüent que a l'hora de dinar o de sopar truquin a a porta provant de vendre *llum* o telefonia mòbil, utilitzant el sistema que es denomina «picar a porta freda», per part d'uns venedors ben preparats i coneixedors de les tècniques de *marketing* més adequades.

En temps passats, l'objecte de la venda (penseu que el món informàtic encara no existia) eren, entre d'altres coses, les enciclopèdies del saber universal, *indispensables per a la formació del estudiants de la casa*. Moltes famílies acabaven comprant, a *cómodos plazos* que en deien en castellà, l'enciclopèdia Salvat o alguna altra , en tant que a les biblioteques i institucions no hi faltava mai una enorme prestatgeria on es veien el centenar de toms de la Espasa y Calpe, de la A a la Z, i els seus corresponents *Apéndices*. Darrerament venien, fins i tot, el moble suport fet a mida.

Aquesta introducció pot semblar un

poc rara, però ara us explicaré la seva raó: Per indicació de Miquel Àngel Limón, vaig investigar algunes dades d'un personatge misteriós, de nom Antonio Fajas y Ferrer (Maó 1812-Barcelona 1883) que va ser, pel que sembla, inductor de l'estàtua de Cristòfol

Colom que hi ha al final de les Rambles de Barcelona. Cercant a la biblioteca de l'Ateneu barcelonès, vaig trobar que aquest personatge era periodista i escriptor i que un dels seus llibres s'havia imprès a una impremta d'un tal Luis Tasso Gonyalons. A més, aquest Lluís Tasso té un carrer a Barcelona. I cercant, vaig arribar a esclarir que hi havia sis branques, derivades del matrimoni compost per Lluís Tasso Calbó i Magdalena Gonyalons Vendrell, casats a Maó a l'any 1813. D'aquestes branques avui rallarem de la que parteix de Lluís Tasso Gonyalons (casat l'any 1842 amb la filla del seu mestre, l'impressor mallorquí instal·lat a Maó, Pere Antoni Serra) i de Maria Antonia Serra Savall.

Lluís Tasso Gonyalons va ser un dels més importants impressors de Barcelona i, possiblement, els llibres més luxosos i exclusius sortien de la seva empresa tipogràfica.

Aquest matrimoni va tenir 2 filles (Magdalena i Eulàlia) i dos fills (Torquat i Lluís). Vull destacar que el negoci tipogràfic va continuar amb Lluís Tasso Serra, però la filla major Magdalena (Es Castell 24/11/1842 - Barcelona 30/12/1914) es va casar amb un dels germans Espasa, Pau, mentre que una germana Espasa era casada amb un Salvat. Vet aquí que tres dels principals impressors de Barcelona, capital editorial d'Espanya durant molts anys, estaven emparentats, fins el punt que a l'esquela

de la mort del marit de Magdalena, la de Pau Espasa, apareixen les tres famílies.

Com a detall al marge de la genealogia, val a dir que així com Espasa era el llinatge d'un dels socis de l'empresa Espasa y Calpe, Calpe és l'acrònim de *Compañía Anónima de Li-*

breria, Publicaciones y Ediciones, fundada per l'enginyer Nicolás Mª de Urgoiti. És a dir, que el senyor Calpe no va existir mai.

Anant, com sempre, a les relacions de sang, un servidor té 60 connexions, amb un número mínim de 15 bots; Antoni Guasch té 44 graus amb un número mínim de 18 bots i Rafel Aedo Pons té 34 graus, amb també 18 bots però, estem a gran distància de Lluís Hernández Soler, que només té una relació, però a 3 bots: era el seu besavi.

A una altra miscel·lània parlarem de l'altra branca masculina dels Tasso, la que segueix a Torquat on, segurament, apareixerà la seva connexió directe i propera amb el pintor Calbó.

MARIA LLUÏSA CANUT RUIZ, DOCTORA EN CIÈNCIES FÍSiques

Antoni Tudurí

Secció de
Genealogia de
l'Ateneu de Maó

Espero que el lector vulgui disculpar les freqüents al·lusions a la infància de l'autor de les *miscel·lànies*, però a mesura que va avançant el seu transcurs vital, més força prenen els records antics. Dic açò per mor de que d'al·lot, a l'estiu i a setmanes alternes, em tocava anar en bicicleta (*velo* en diuen a Ciutadella) des de ca nostra -quasi a baix de tot del carrer de Ruiz i Pablo- fins a l'antiga central de «La Eléctrica Mahonesa» a recollir un bon tros de gel, ben embolicat amb una tela de sac i posat damunt del porta equipatges de la *bici*. Lanada era bona de dur, amb costes de baixada, però la tornada era més feixuga, especialment per la costa amunt de la Campsa seguida de la del *filato*. La raó d'aquests viatges no era altra que mon pare era empleat de «La Eléctrica Mahonesa» i a la central elèctrica aprofitaven el sobrant nocturn de corrent per fabricar gel, que sortia més barat pels treballadors. No vull imaginar què passaria si ara enviéssim a un fill a cercar gel o el què fos, a peu o en bicicleta, a 5 km de distància (10 km en total).

Dic açò per la relació mental que s'ha establert entre jo i aquest vell edifici, bastit l'any 1892 i reformat i ampliat posteriorment segons els planells de l'arquitecte Francesc Femenias i Fàbregues i coronat per una reproducció en miniatura de l'estàtua de la llibertat de New York, com a homenatge a l'electricitat per part del promotor de la primera *fàbrica de llum* de les illes Balears Francesc Andreu Femenias. Aquest edifici té un cos més elevat on es va habilitar una vivenda a on va viure els darrers anys l'eminent científica Maria Lluïsa Canut Ruiz (*Maó 1924/ +Palma 2005), pertanyent a una nissaga de notable importància a la societat maonesa de la que en parlarem en una futura *miscel·lània masculina*. Només recordar que era neboda dels germans Estanislau i Carles Ruiz Ponssetí i neta, per tant, de Pau Ruiz Verd i de Francisca Ponssetí Sintes.

Llicenciada en Ciències Físiques per la Universitat de Barcelona, i doctora per la de Madrid, amb només 30 anys (el títol de la tesi va ser «*Dinàmica de redés en cristales moleculares*») fou col·laboradora, investigadora i professora d'investi-

gació al Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) i fou catedràtica de la School of Engineering and Technology de la Southern Illinois University i Program Manager del US-Spain & Latin America Cooperative Program a la National Science Foundation a Washington DC (Estats Units).

◆ EN TORNAR A ESPANYA fou directora del Programa d'Administració, Cooperació Educativa, Cultural i d'Investigació entre Espanya i els EUA, de la Secretaria General Tècnica del MEC, i directora del Gabinet del Banc de Dades de la Secretaria General del CSIC. Igualment fou una de les fundadores de l'Institut Menorquí d'Estudis (IME), conjuntament amb el seu marit, el també doctor José Luís Amorós Pórtoles.

No obstant, l'aspecte que més m'ha sorprès és que, com a professora, Canut participà en una reclamació judicial contra les universitats nord-americanes per obtenir el pagament de la diferència de salari que percebiien les professors universitàries respecte dels seus companys professors, contra el que preveia una llei aprovada anys abans. Les professors universitàries van guanyar el plet, i les universitats van haver d'abonar la diferència de salari dels anys transcorreguts des que s'havia aprovat la llei al mateix temps que els igualaven.

Per acabar, he trobat un fet curiós i paradoxal, al manco pel que fa a l'antic edifici de la central elèctrica, on va viure alguns dels seus darrers anys. Cal recordar que a l'any 1892 hi va haver una lluita enfeixada entre els defensors del gas i els de l'electricitat. Bé, resulta que el seu avi Pau Ruiz Verd va ser uns dels impulsors del gas com a energia a aplicar a l'enllumenat i competidor del seu veí (els dos vivien al carrer d'Isabel II, a cases a tocar) Francesc Andreu Femenias, fundador de «La Eléctrica Mahonesa». En tornar a Menorca Maria Lluïsa va anar a viure, segons informació rebuda d'Antoni Obrador Tudurí, doctor en ciències geològiques, a la fàbrica aixecada pel principal competidor del seu avi. Coses de la vida...

Un servidor té, de moment, 34 relacions directes de sang, amb un número de bots mínim de 19; Antoni Guasch té 12 relacions de sang amb un número de bots mínim de 24, però ens guanya Txiqui Terrés Ruiz, amo del Gradinata, qui només presenta 5 bots: Sa mare Amalia i Maria Lluïsa eren cosines bones.